

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «Реінтеграція ветеранів війни в Україні:
стан, проблеми, перспективи забезпечення»

Виконав: студент групи СЗ-23-1мз
Даніч Олег Володимирович
Спеціальність 232«Соціальне забезпечення»
Керівник д.е.н., проф. Бондаревська К.В.

Рецензент _____

(місце роботи)

(посада)

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики
Ступінь вищої освіти магістр
Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ В.Є.Тараненко

“ 04 ” вересня 2024 р.

**ЗАВДАННЯ
НА МАГІСТЕРСЬКУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ**

Даніча Олега Володимировича

1. Тема роботи «Реінтеграція ветеранів війни в Україні: стан, проблеми, перспективи забезпечення»

керівник роботи д.е.н., проф. Бондаревська К.В.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджена наказом УМСФ від “03” вересня 2024 р. № 664 кс

2. Строк подачі студентом закінченої роботи 03.01.2025

3. Вихідні дані до роботи: 1. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 03.08.2023 №3552 –ХІІ. 2. Державна служба статистики.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки:

1. Теоретичні засади реінтеграції ветеранів війни.

2. Стан та проблеми реінтеграції ветеранів війни в Україні.

3. Перспективи забезпечення реінтеграції ветеранів війни в Україні.

5. Перелік графічного матеріалу (Рисунки та таблиці): Принципи соціальної реінтеграції ветеранів за Дж. Розенау; Принципи соціальної реінтеграції ветеранів за А.М.Ревко; Модель соціальної адаптації ветеранів та членів їхніх сімей; Моделі ветеранської підтримки в Україні; Міжнародні практики залучення ветеранів на ринок праці; держави у реінтеграції ветеранів війни в Україні; Роль держави у реінтеграції ветеранів війни в Україні; Етапи реінтеграції та відповідальні центральні органи виконавчої влади в контексті реінтеграції ветеранів війни в Україні; Динаміка реінтеграції учасників бойових дій через послуги Державної служби зайнятості; Динаміка чисельності учасників бойових дій, інформація про яких внесена до Єдиного державного реєстру ветеранів війни; Динаміка кількості працевлаштованих ветеранів за сприяння Державної служби зайнятості від загальної чисельності ветеранів за 2020–2024 роки тощо.

6. Дата видачі завдання “04” вересня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ за/п	Назва етапів магістерської кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	04.09.2024	виконано
2.	Пошук та опрацювання літературних джерел	05.09.2024 – 15.09.2024	виконано
3.	Написання вступу кваліфікаційної роботи	15.09.2024 – 30.09.2024	виконано
4.	Виконання I розділу	01.10.2024 – 20.10.2024	виконано
5.	Виконання II розділу	21.10.2024 – 20.11.2024	виконано
6.	Виконання III розділу	21.11.2024 – 10.12.2024	виконано
7.	Написання висновків	20.12.2024 – 24.12.2024	виконано
8.	Оформлення роботи і передача на перевірку науковому керівнику	25.12.2024 – 03.01.2025	виконано
9.	Захист кваліфікаційної роботи згідно графіку		

Студент _____
(підпис)

Даніч О.В.

Керівник _____

(підпис)

Бондаревська К.В.

(прізвище, ім'я, по батькові)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

АНОТАЦІЯ

Даніч О.В. Реінтеграція ветеранів війни в Україні: стан, проблеми, перспективи забезпечення.

Магістерська кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр» за спеціальністю 232 «Соціальне забезпечення». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025.

Магістерська кваліфікаційна робота складається з вступу, 3 розділів, висновків. Викладена загалом на 86 сторінках, основний текст – на 80 стор., містить 7 таблиць, 13 рисунків. Список використаних джерел містить 51 найменувань.

Зміст анотації:

В магістерській кваліфікаційній роботі проаналізовано стан наукових досліджень з обраної теми та досліджено зміст понятійно-категоріального апарату; визначено ключові тенденції реінтеграції ветеранів війни в Україні, проведено оцінку стану та існуючих проблем, висвітлено зарубіжний досвід реінтеграції ветеранів війни та можливості його імплементації в Україні; обґрунтовано пропозиції щодо перспектив забезпечення реінтеграції ветеранів війни в Україні.

Ключові слова: ветерани війни, реінтеграція, соціальна безпека, складні життєві обставини, повернення до цивільного життя.

ABSTRACT

Danich O.V. Reintegration of war veterans in Ukraine: state, problems, prospects of provision.

Master's qualification work for the degree of higher education 'Master' in speciality 232 'Social Security'. University of Customs and Finance, Dnipro, 2025.

The master's qualification work consists of an introduction, 3 chapters, conclusions. It is presented on a total of 86 pages, the main text is on 80 pages, contains 7 tables, 13 figures. The list of references includes 51 items.

Content of the abstract:

The master's qualification work analyses the state of scientific research on the chosen topic and explores the content of the conceptual and categorical apparatus; identifies key trends in the reintegration of war veterans in Ukraine, assesses the state and existing problems, highlights foreign experience of reintegration of war veterans and the possibility of its implementation in Ukraine; substantiates proposals for the prospects of ensuring the reintegration of war veterans in Ukraine.

Keywords: war veterans, reintegration, social security, difficult life circumstances, return to civilian life.

ЗМІСТ

ВСТУП		5
РОЗДІЛ 1	ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ	7
1.1	Сутність, роль та значення реінтеграції ветеранів війни	7
1.2	Тенденції та сучасні підходи до реінтеграції ветеранів війни	12
1.3	Світова практика реінтеграції ветеранів війни	25
Висновки до розділу 1		33
РОЗДІЛ 2	СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ	34
2.1	Державна політика реінтеграції ветеранів війни в Україні	34
2.2	Сучасний стан соціального забезпечення та правового статусу ветеранів війни в Україні	41
2.3	Регіональна ветеранська політика на прикладі Дніпропетровської області	49
2.4	Роль суспільства, сім'ї, побратимів та посестер у процесі реінтеграції ветеранів війни в Україні	57
Висновки до розділу 2		63
РОЗДІЛ 3	ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ	64
3.1	Основні виклики та перспективи процесу повернення ветеранів війни до цивільного життя в Україні	64
3.2	Шляхи удосконалення реінтеграційної політики в Україні	73
Висновки до розділу 3		81
ВИСНОВКИ		83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		86
ДОДАТКИ		92

ВСТУП

Проблема соціальної реінтеграції ветеранів війни набуває своєї актуальності, бо у сучасному соціумі їх стає все більше, а питання їх адаптації – все гострішими. Ветерани на сьогодні – це саме та категорія, яка потребує уваги суспільства. Після виходу з армії ветерани стикаються з низкою проблем входження в суспільство, тобто процесу реінтеграції у суспільство. Набутий досвід впливає на мирне подальше життя ветерана. Тому важливу роль відіграють держава та громадські організації, які своєю діяльністю спрямовані на пом'якшення впливу негативних факторів, що впливають на процес реінтеграції ветеранів у суспільство. Проте надання соціальних послуг має базуватися на теоретичних розробках науковців, які займаються даною проблемою. Ось чому важливим є дослідження питань реінтеграції ветеранів війни набувають актуальності та потребують розробки принципів, на основі яких здійснюватиметься дослідження процесу соціальної реінтеграції.

Огляд наукових досліджень вказує, що окремі аспекти проблеми соціальної реінтеграції ветеранів досить ґрунтовно висвітлені в працях зарубіжних дослідників. Сутність процесу реінтеграції розкрито в працях Мексон Майкл [18], Jacob [6], Corbey [4], Haspesslagh & Jemison [5], Puranam, Singhand Zollo [7]. У ході дослідження проблем ветеранів науковці визначають фактори соціальної реінтеграції Adler et al. [1], Robertson [8]; Schiavone and Gentry [10]. До проблеми вивчення досвіду та викликів, які виникають у процесі переходу від військового до цивільного життя, звертався такий науковець, як Ahernetal [2], реінтеграцію ветеранів після повернення з зони бойових дій, конфлікт ідентичності, психологічний дистрес вивчали Smithand True [11], проблему особистості, роль громади в підтримці ветеранів у процесі реінтеграції досліджував Williamsetal [12].

Метою магістерської кваліфікаційної роботи є дослідження стану, аналіз проблем та визначення перспектив реінтеграції ветеранів війни в Україні.

Об'єкт дослідження – система підтримки, реінтеграції та адаптації ветеранів та ветеранок.

Предмет дослідження – методи, інструменти та заходи реінтеграції ветеранів війни.

Виходячи з мети дослідження у роботі були поставлені такі завдання:

- дослідити теоретичні засади реінтеграції ветеранів війни;
- проаналізувати стан та проблеми реінтеграції ветеранів війни в Україні;
- визначити перспективи забезпечення реінтеграції ветеранів війни в Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження склали сучасні загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Зокрема, методи аналізу і синтезу, індукції і дедукції, моделювання, абстрагування тощо. Окрім того, у процесі дослідження також використовувалися порівняльно-ретроспективний, формально-логічний, нормативний, метод системного підходу та інші методи дослідження.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що запропоновані в кваліфікаційній роботі висновки, узагальнення і пропозиції можуть бути використані в:

- науковій сфері – в процесі проведення наукових заходів;
- навчальній сфері – під час написання підручників, монографій, дисертацій з соціального захисту населення;
- правозастосовній сфері – для удосконалення законодавства в частині соціального захисту ветеранів та ветеранок.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, які включають в себе сім підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 96 сторінок, з яких основного тексту 80 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

1.1 Сутність, роль та значення реінтеграції ветеранів війни

Через агресію росії, розпочату 20 лютого 2014 року, напад та незаконну анексію Криму, українська Революція Гідності перетворилася в захист української державності, суверенітету, територіальної цілісності та незалежності України. Збільшилася кількість молодих ветеранів, потреби яких значно відрізняються від потреб борців за незалежність у ХХ столітті чи ветеранів Другої світової війни. Як свідчить дослідження, “серед ветеранів російсько-української війни є представники всіх вікових груп. Найбільше представників вікової групи від 31 до 40 років — 34,5% та від 19 до 30 — 31,1%. Ветерани російсько-української війни — переважно молоді люди працездатного віку”. До початку повномасштабного вторгнення росії склалася ситуація, коли ветеранами ставали переважно люди працездатного віку, які потребували державної підтримки для реалізації власного потенціалу, забезпечення власного добробуту та добробуту своїх сімей, проте основною проблемою залишалася небажання держави змінювати підходи, які діяли фактично з відновлення Україною Незалежності.

У процесі дослідження проблеми соціальної реінтеграції ветеранів війни суттєвим є огляд досягнень дослідників щодо інтерпретації методологічних принципів соціальної реінтеграції. Проаналізуємо поняття «принцип», що уможливить розуміння процесу соціальної реінтеграції ветеранів. Отже, принцип – це «першопочаток, те, що лежить в основі певної сукупності факторів, теорії, науки» [22]; «загальні положення, яким повинні задовольняти наукові припущення, гіпотези або теорії» [22]; «основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку» [21]. Отже, дослідження проблеми соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни залежить від визначених теоретичних підходів, принципів, методологічного

інструментарію, який ми використовуємо, вивчаючи дану проблему. Виявлення методологічних принципів сприятиме обґрунтуванню концептуальних ідей, розробленню теоретичних положень, на основі яких буде здійснюватися процес дослідження. Виокремлення методологічних принципів є важливим елементом наукового дослідження, оскільки на їх підставі здійснюється аналіз проблеми, яка досліджується. Вітчизняні та зарубіжні дослідники вивчали принципи наукового дослідження, зокрема, Ю. Делія [16], Н. Сейко [17], І. Бех [14], В. Хонін [23], Carl Castro [3], Дж. Розенау [9] та інші. Відповідно до предмета нашого дослідження проаналізуємо принципи методології, розроблені вченим Дж. Розенау [9].

Таблиця 1.1

Принципи соціальної реінтеграції ветеранів за Дж. Розенау

Принцип	Сутність та значення
принцип історичного підходу	дає можливість визначити, яким чином на процес соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни впливають соціальні явища та процеси;
принцип ідеалізації	сприяє обґрунтуванню причинно-наслідкових зв'язків між усіма компонентами реінтеграційного процесу;
принцип абстрагування	спрямований на узагальнення всіх компонентів, які впливають на процес соціальної реінтеграції;
принцип неабсолютності	передбачає існування різних концепцій, які визначають процес соціальної реінтеграції ветеранів і виявляє відхилення, що обґрунтовуються іншими теоретичними концепціями;
принцип раціонального підходу	передбачає зв'язок процесів, які протікають у соціумі і які впливають на процес соціальної реінтеграції, та знаходження причинно-наслідкових зв'язків соціальних явищ;
принцип творчого підходу	спрямований на виявлення теоретичних основ процесу соціальної реінтеграції;
принцип емпіричного підходу	передбачає побудову теоретичних моделей процесу соціальної реінтеграції на основі фактів, які вже існують;
принцип актуалізації	дозволяє розроблення теоретичного дослідження, яке відповідає вимогам сучасного соціуму у випадку, коли існуюча концепція не відповідає розвитку сучасного соціуму.

Джерело: складено на основі [9].

Запропоновані ним принципи були адаптовані нами відповідно до досліджуваної теми (табл.1.1). Запропоновані методологічні принципи дослідження процесу соціальної реінтеграції ветеранів війни ґрунтуються на основі загальних принципів методології. До загальних принципів методології відносяться: принципи історизму, науковості, системності тощо.

Доречним, на наш погляд, є аналіз принципів, запропонованих науковицею А. М. Ревко. Вчена розподіляє принципи на два види: «загальні принципи – системності, ієрархічності, історизму, комплексності, ефективності, пропорційності, збалансованості та специфічні принципи – креативності, адаптивності, синергійності, релевантності, інноваційності, конкордації, сталості, компліментарності, субсидіарності» [20].

Систематизація принципів соціальної реінтеграції ветеранів за А.М.Ревко представлена у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Принципи соціальної реінтеграції ветеранів за А.М.Ревко

Принцип	Сутність та значення
принцип комплексності	розвиток всіх компонентів процесу соціальної реінтеграції
принцип історизму	вивчення соціальної реінтеграції як процесу, який існував у різні історичні часи і впливав на роботу з різними категоріями населення
принцип ієрархічності	полягає у розподілі відповідальності між всіма суб'єктами реінтеграційного процесу для визначення ефективних напрямів допомоги й підтримки ветеранів гібридної війни
принцип системності	передбачає розгляд процесу соціальної реінтеграції як динамічної системи, яка складається з сукупності взаємопов'язаних елементів, спрямованих на задоволення потреб ветеранів війни

Джерело: складено на основі [20].

Виявлені методологічні принципи реінтеграції ветеранів дають можливість знайти інноваційні шляхи роботи з ветеранами та інноваційні методи дослідження процесу реінтеграції ветеранів. Тож досліджуючи процес

соціальної реінтеграції на основі методологічних принципів, дослідник В. Хонін зазначає, що «процес соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни потрібно розглядати як певну форму синергії, трансформації матерії» [23]. Вчені розглядають процес реінтеграції через призму енергетичного обміну між індивідами. Вступайте в комунікативні відносини, в яких індивіди обмінюються енергією з іншими учасниками. Результатом обміну інформацією та енергією між індивідами є генерація нового енергетичного поля, яке відображає особливості життєдіяльності індивіда в історичний період, в якому воно виникло. У процесі розвитку людини енергетика змінюється разом з енергетичними змінами, які відбуваються в суспільстві [15]. Потрапляючи в зону бойових дій, ветерани війни, взаємодіючи один з одним, обмінюються енергією та створюють єдине енергетичне поле. Основою створення такого поля є досвід ветеранів війни. Тобто відбувається створення «громади в громаді». Навколо цього питання ветерани, зі спільними переживаннями, емоціями, переживаннями, об'єднуються в певні об'єднання. Ключовим аспектом інтеграції громади є досвід. Важливим об'єднуючим чинником був досвід, отриманий на війні. Адже кожен ветеран приходить на війну зі власним досвідом, здебільшого нетравматичним. Після участі ветерана у війні його досвід змінився і набув травматичного змісту. Одна з проблем, з якою стикаються ветерани – як адаптуватися до мирного життя після повернення з гібридної війни з досвідом, отриманим у гібридній війні. Процес реінтеграції ветеранів у суспільство є складним. На нього впливає мікросередовище, у яке вони повернулися (родина), мезосередовище (громада), макросередовище (політика держави щодо даної категорії населення) [23].

Реінтеграція в суспільство є об'єктивним і закономірним соціальним процесом у людському суспільстві, і відображено його діалектичну методологічну основу. Зміст принципу єдності матерії складають різні форми існування і рухи матерії. Рух матерії постає як окреме явище, яке вже є принципом її життя. З точки зору системних принципів процес реінтеграції дає можливість розглядати соціальну реінтеграцію як цілісну систему, що включає

компоненти певних незалежних систем нижчого порядку. Позасистемні явища зовнішньо впливають на процес реінтеграції змішаних ветеранів у суспільство, таким чином обмежуючи процес їх реінтеграції. Дослідниця В.Г.Афанасьєва, яка досліджує проблему системного аналізу соціальних явищ, стверджує, що використання системного підходу – це «перехід від пізнання окремого до загального, від однозначного до багатозначного, від абстрактного до конкретного, від одновимірної до полі вимірної, від лінійного до нелінійного» [13]. Тож, зазначений системний принцип стає основою системних досліджень окремих видів суспільних відносин.

Перехід від військової служби до цивільного життя може бути складним. Ветерани часто зустрічають труднощі у пошуку роботи через недостатність професійних навичок, які б відповідали вимогам цивільного ринку праці. Безробіття серед ветеранів часто перевищує середній показник країни, що спричиняє економічні труднощі та соціальну ізоляцію. Доступ до якісної медичної допомоги є ще однією критичною проблемою. Ветерани потребують не тільки психіатричної та психологічної допомоги, але й фізичної реабілітації, яка часто не відповідає необхідним стандартам через обмежені ресурси медичних установ. Забезпечення цих послуг на високому рівні є важливим для повноцінної інтеграції ветеранів у суспільство. На регіональному рівні в Україні сформувались кілька основних моделей підтримки ветеранів, кожна з яких має свої особливості та напрямки діяльності. Загалом, такі моделі охоплюють різні програми, які фінансуються кожна окремо. Тому, інколи цілі програм дублюються, види підтримки «розминаються» та не містять конкретних дієвих механізмів втілення, що з економічної точки зору призводить до нераціонального використання обмежених ресурсів у громадах, а ветеранська підтримка виявляється недієвою та безрезультативною.

Досліджуючи процес соціальної інтеграції ветеранів і розглядаючи соціальну інтеграцію як систему, ми визначаємо компоненти цієї системи як відносини між соціальними організаціями, які відображають характеристики їхнього внутрішнього соціального життя. Ці відносини одночасно

відображаються всередині соціального організму, а також у відносинах всередині соціального організму, тобто у середині та зовні системи. Підхід до співпраці передбачає, що соціальні відносини між системами пов'язані з певними незапланованими та непередбачуваними подіями. Тобто синергетичний підхід базується на виникненні спонтанних і непередбачуваних умов, що, у свою чергу, призводить до того, що система стає нестійкою і перебуває в стані нестійкої рівноваги. Нестійкі рівноважні стани зумовлені не тільки впливом зовнішніх умов, а й непередбаченими умовами, які виникають усередині самої системи, викликаючи зміни в її функціонуванні [19].

Використання принципу синергії дає можливість виділити певні якості самої системи реінтеграційного процесу, дозволяє виявити чинники, які впливають на процес соціальної реінтеграції ветеранів війни.

Розглянуті методологічні принципи (комплексності, історизму, ієрархічності, системності, ідеалізації, абстрагування, неабсолютності, раціонального підходу, творчого підходу, емпіричного підходу, актуалізації тощо) є основою для дослідження процесу соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни. На основі цих принципів процес соціальної реінтеграції розглядаємо комплексно як систему, в якій функціонують усі компоненти і які обумовлюють ефективність функціонування даної системи. Виявлені методологічні принципи є основою обґрунтування концептуальних ідей та розроблення теоретичних положень процесу соціальної реінтеграції ветеранів війни.

1.2 Тенденції та сучасні підходи до реінтеграції ветеранів війни

Реінтеграція – досить загальне поняття і трактують його по-різному залежно від контексту розгляду конкретної проблеми. В загальному термін «реінтеграція» -це процес повернення та адаптації людини до звичного життя, відновлення її ролі в суспільстві. Термін можна розширити, звернувшись до законодавчої бази. До прикладу, в ст. 16 Закону України «Про соціальні

послуги» реінтеграція це –«соціальна послуга, що передбачає узгоджені дії фахівців із надання постійної або систематичної комплексної допомоги» [19]. А от ст. 16 Конвенції про права осіб з інвалідністю доповнює, що цей процес має бути: «в середовищі, яке сприяє зміцненню здоров'я, добробуту, самоповазі, гідності та самостійності відповідної особи та здійснюється з урахуванням потреб, зумовлених віково-статевою специфікою» [22]. Враховуючи специфіку поставленої нами проблеми слід розглянути це визначення стосовно учасників бойових дій. Свій вираз воно знайшло через програму «РДР» (роззброєння, демобілізація і реінтеграція комбатантів). Це складний процес, який готує учасників бойових дій, які довгий час перебували на фронті, до цивільного життя. Він починається із вилучення зброї, перехідним етапом є забезпечення основних потреб для сім'ї військового: надання медичних послуг, тренінгів, психологічної підтримки, а закінчується довготривалим соціально-економічним процесом трудової реалізації. Ця програма користується змістовним визначенням ООН, за яким, «реінтеграція» –це соціальний та економічний процес, який є частиною розвитку країни та за допомогою якого екскомбатанти набувають цивільного статусу і отримують стійке працевлаштування та дохід [28, с. 121].

Об'єктом нашого вивчення є реінтеграція демобілізованих військових, але в ході в'яснення терміну ми зустріли альтернативні назви, тому вирішили їх чітко з'ясувати. Так, учасниками бойових дій є особи, які брали участь у виконанні бойових завдань по захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час [20].

Комбатанти –це особи, які є членами національної або нерегулярної армії; беруть активну участь у військовій діяльності; задіяні у наймі та у тренуванні військового особового складу; обіймають посаду в армії або у військовій організації з правом командування чи прийняття рішень; приїхали до країни перебування зі зброєю або у військовій уніформі, чи як частина військової

структури [28, с. 19]. Усвідомлюючи ці нюанси у визначеннях, надалі у цій статті ми будемо використовувати як синоніми всі поняття, які визначають людину, що після тривалої участі у війні повернулася в цивільне життя – демобілізовані, УБД, екскомбатанти, ветерани, колишні військові.

Як видно навіть із визначення, основним фактором реінтеграції є професійна реалізація. На війну в основному йдуть люди молодого та середнього віку, які після перемоги потребуватимуть робочого місця аби забезпечувати себе й свої сім'ї. Проблема полягає в тому, що не всі демобілізовані зможуть успішно пройти цей шлях, адже перепорою є фізичні та психологічні чинники, а також сприйняття ветеранів суспільством. Низка інших факторів, що впливатимуть на реінтеграцію, виокремлена далі в дослідженні, де й показані можливі шляхи реінтеграції. Працевлаштування ветеранів закріплено законами та підзаконними актами і реалізується відповідними органами. Міністерство у справах ветеранів надає допомогу як у лікуванні, місці проживання, задоволенні нагальних потреб, так і в соціальній та професійній адаптації, де виділяє трудові права та гарантії, надає можливість навчання. Сутність і основа розв'язання цієї комплексної потреби закладена проектом «NUPASS» (так званий проєкт «Норвегія –Україна») [23, с. 24], де запропоновано алгоритм соціальної адаптації демобілізованих військовослужбовців, наше трактування якого показане на рис.1.1.

Розглянувши модель соціальної адаптації демобілізованих військовослужбовців, перейдемо до аналізу чинників, від яких залежить складність працевлаштування та інтеграції військових в цивільні соціально-трудова відносини.

Першим чинником є ступінь та тип інвалідності. Кожен ветеран по різному був залучений до воєнних дій і це впливає на реінтеграцію в робочу силу. Військові, які служили в тилу і виконували, до прикладу, для потреб армії роботу за своєю “цивільною” спеціальністю, матимуть більше шансів на працевлаштування, ніж ті, які воювали на першій лінії фронту та отримали травми.

Адже в гарячих точках найімовірніше отримати різні травми (фізичні й психічні) в результаті яких МСЕК (медико-соціально експертна комісія) може встановити певний ступінь інвалідності. Перший ступінь інвалідності найважчий: людина має значні обмеження життєдіяльності (це може бути нездатність навіть самостійно існувати).

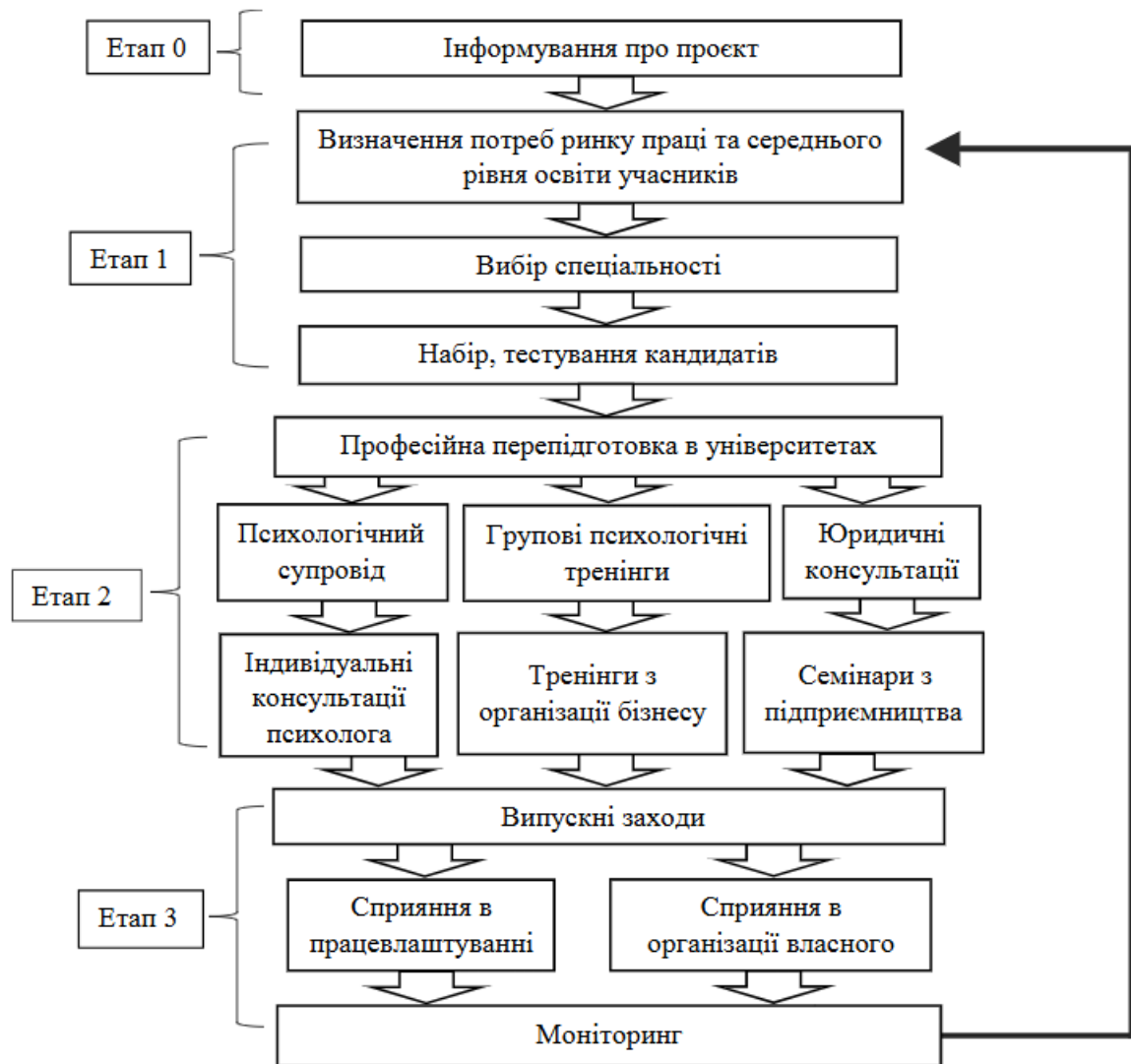

Рис. 1.1 Модель соціальної адаптації ветеранів та членів їхніх сімей
Джерело: складено на основі [23]

Друга група свідчить про суттєві обмеження життєдіяльності людини, які традиційно вважалися нездатністю до трудової діяльності, але за умов технологічного розвитку можуть розглядатися як здатність до трудової діяльності лише у спеціально створених умовах з використанням допоміжних засобів і спеціально обладнаного робочого місця, за наявності допоміжних

засобів пересування. Третя група інвалідності означає помірні обмеження, такі люди можуть працювати, але для них теж потрібні особливі умови. В результаті бойових дій, травм і поранень не кожен отримує інвалідність, є багато психологічних проблем, посттравматичний синдром (ПТСР). Загальне розуміння таке, що з цими проблемами все ж легше працевлаштуватися, особливо якщо над ними працювати та лікувати. Але Ізраїльське дослідження інтеграції ветеранів з обмеженими можливостями показало, що коли мова йде про загальні психічні вади, то результат трудової реабілітації був менш сприятливий, ніж серед людей з фізичними вадами, а розглядаючи окремо ПТСР та роботу, зробили висновок, що ветерани, які його отримали, менш інтегровані в робочу силу, ніж ветерани з іншими типами інвалідності [11].

До особистих факторів відносять вік, освіту до початку служби та після, сімейний стан та фактично особисте бажання людини працевлаштуватися. Статистика показує, що молодий вік позитивно впливає на інтеграцію в робочу силу, це можна пояснити кращою здатністю тіла і психіки до відновлення після травм. На нашу думку, яка ґрунтується на дослідженні (зокрема, на розмовах з респондентами), впливає й те, що в молодшому віці люди ще не мають суттєвого досвіду роботи, або ще не завершили професійну освіту, тому їм легше пристосуватися до різних типів роботи, в той час як людина в старшому віці могла, змінивши кілька робіт, знайти собі комфортну, а після служби вимушена пристосовуватися до зовсім іншого виду роботи, або навіть перенавчатися. Хоча варто зазначити, що попри вік, освіта все ж суттєво й позитивно впливає на реінтеграцію. Щодо сімейного стану та особистого бажання – на нашу думку, ці два фактори пов'язані. Відповідальність за родину, любов до близьких мотивують демобілізованого напружуватися і пристосовуватися до нових реалій, шукати роботу і заробіток. Сім'я може підтримати в реабілітації, що буде позитивно впливати на інтеграцію. На жаль, можливі й інші випадки, коли сім'я руйнується і екскомбатант втрачає сенс боротися за повернення до повноцінного цивільного життя, стаючи на шлях залежностей і пригніченості. В багатьох дослідженнях виділяють додаткові

фактори, менш важливі, але логічні. До прикладу, звання позитивно впливає на реінтеграцію в робочу силу, вважається, що офіцера охочіше будуть брати на робоче місце, ніж сержанта. Пояснюється це тим, що чим вище звання, тим складніші обов'язки виконував військовий і ніс більшу відповідальність, а такий досвід може допомогти в новій роботі. Ще одним фактором визначають місце проживання: місто надає більше можливостей, ніж сільська місцевість, адже в містах окрім більшої кількості робочих місць, є центри, які допомагатимуть при працевлаштуванні.

В цілому основні моделі підтримки можна класифікувати за такими основними категоріями (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Моделі ветеранської підтримки в Україні

Модель підтримки	Основний зміст реалізації	Види програм підтримки, які охоплені моделлю та види соціальних послуг відповідно до законодавства
Соціально-економічна підтримка	Ця категорія включає програми, які спрямовані на економічну інтеграцію ветеранів через надання допомоги у працевлаштуванні, перекваліфікації, а також фінансову підтримку для розвитку власної справи	Соціальні гарантії. Житло. Реабілітація та реадаптація. Соціальна підтримка сімей. Професійна підготовка та зайнятість. (Сприяння подолання особою або сім'єю складних життєвих обставин (послуги соціальної підтримки))
Працевлаштування	Регіональні центри зайнятості часто мають спеціальні програми для ветеранів, що включають кар'єрне консультування, стажування та сприяння у пошуку роботи	Соціальна підтримка сімей. Професійна підготовка та зайнятість. (Мінімізація негативних наслідків для особи або сім'ї, які перебувають в складних життєвих обставинах, тобто підтримку їхньої життєдіяльності, соціального статусу та включення у громаду (послуги соціального обслуговування).
Перекваліфікація та освіта	Націлені на надання ветеранам можливостей для набуття нових професійних навичок, що є актуальними на ринку праці. Важливим аспектом реінтеграції ветеранів є їхня здатність адаптуватися до нових професійних ролей. Регіональні	Професійна підготовка та зайнятість. Суспільна свідомість і підтримка (Профілактика складних життєвих обставин, тобто, запобігання їх виникненню або ж потраплянню особи або сім'ї в такі обставин (послуги соціальної профілактики))

	ініціативи включають: освітні програми (надання спеціалізованих курсів, які відповідають сучасним вимогам ринку), менторські програми (наставництво та підтримка ветеранів у нових професійних сферах), мережі підтримки (створення спільнот, які можуть забезпечити ветеранам доступ до професійних мереж та ресурсів). Тобто така модель може бути здійснена через курси, тренінги, або навіть вищу освіту за спеціальними грантовими програмами	
Фінансова підтримка для підприємництва	Включає гранти, кредити на пільгових умовах, та консультаційні послуги для ветеранів, які бажають розпочати власний бізнес	Професійна підготовка та зайнятість. Суспільна свідомість і підтримка (Профілактика складних життєвих обставин, тобто, запобігання їх виникненню або ж потраплянню особи або сім'ї в такі обставин (послуги соціальної профілактики)
Соціально-психологічна підтримка	Ментальне здоров'я є одним з найбільш вразливих аспектів життя ветеранів. Такі програми підтримки включають низку заходів: терапевтичні сесії, програми адаптації, арт-терапія та інші нетрадиційні методи (музикотерапію, зоотерапію, та інші творчі підходи до психологічної реабілітації)	Суспільна свідомість і підтримка Реабілітація та реадaptaція. (Мінімізація негативних наслідків для особи або сім'ї, які перебувають в складних життєвих обставинах, тобто підтримку їхньої життєдіяльності, соціального статусу та включення у громаду (послуги соціального обслуговування).

Джерело: складено за даними [11-13]

Як свідчать практичні напрями реалізації основних моделей ветеранської підтримки, місцеве самоврядування відіграє ключову роль у координації та фінансуванні більшості програм для ветеранів. Вони співпрацюють з національними фондами, міжнародними донорами та недержавними організаціями для реалізації цільових проєктів. Багато регіонів активно залучають міжнародні ресурси для підтримки ветеранів, що дає змогу впроваджувати передові практики та технології в місцеву діяльність. Важливим інструментом для забезпечення сталості та ефективності підтримки на регіональному рівні, який дозволяє залучати приватний сектор у соціально

важливі ініціативи може розглядатися також активізація державно-приватного партнерства.

Разом з тим, паралельна реалізація програм зі спорідненими цілями створює проблеми не лише з використанням фінансових ресурсів, що спроможне призводити до розпорошення обмежених коштів, але й до неотримання своєчасної підтримки ветеранами як головними бенефіціарами соціальних послуг в рамках таких програм. Отже, оцінка ефективності регіональних програм підтримки ветеранів залежить від багатьох факторів, включаючи доступність ресурсів, якість впровадження програм та зворотний зв'язок від самих ветеранів.

Важливо відзначити, що успішна інтеграція ветеранів вимагає не тільки фінансових інвестицій, але й інноваційного підходу до вирішення їхніх унікальних потреб. У цьому контексті важливо забезпечити концентрацію програм у певному регіональному центрі підтримки, який доцільно розглядати своєрідним ветеранським центром. Ветеранські центри можуть відіграти ключову роль у системі підтримки ветеранів, пропонуючи комплексний набір послуг, що відповідають на широкий спектр потреб цієї категорії громадян, а також завдяки концентрації всіх програм, а отже і контролю за ресурсами громади долатимуть проблеми розпорошення коштів, нецільового їх використання, дублювання цілей програмами тощо. Такі центри можуть бути організовані на рівні громади чи області і забезпечувати реалізацію основних моделей підтримки з дотриманням принципу субсидіарності шляхом забезпечення таких напрямів роботи з ветеранами:

1. Соціально-економічна підтримка, яка може охопити такі програми підтримки: - консультаційні послуги з працевлаштування (надання інформації про вакансії, допомога у складанні резюме та підготовці до співбесід), - перекваліфікація та навчання (організація курсів та тренінгів для ветеранів, спрямованих на здобуття навичок, необхідних на ринку праці), - підтримка підприємництва (надання грантів, кредитів, а також консультативної підтримки для ветеранів, які бажають розпочати власний бізнес у сфері фандрейзингу та

грантрайтингу), - фінансове консультування (допомога в управлінні особистими фінансами, підвищення рівня фінансової грамотності, в тому числі належне планування бюджету, інвестування та забезпечення фінансової стабільності).

2. Психологічна реабілітація, яка охоплюватиме наступні види підтримки: - індивідуальні та групові психотерапевтичні сесії (надання професійної допомоги психологами та психіатрами), - програми стрес-резилієнтності (навчання методикам впорядкування стресу та покращення емоційного благополуччя), - арт-терапія та інші альтернативні методи лікування (використання творчих підходів як засобу психологічної реабілітації), - підтримка сімей ветеранів (програми, що допомагають членам сімей ветеранів краще розуміти та підтримувати своїх близьких).

3. Медичне обслуговування, включатиме наступні основні напрями підтримки: - фізична реабілітація (організація доступу до фізіотерапії, ерготерапії, та інших форм фізичної реабілітації), - спеціалізовані медичні послуги (надання доступу до лікування специфічних травм та хвороб, зокрема, тих, що пов'язані з військовою службою), - програми здорового способу життя (освітні програми, які сприяють формуванню та підтримці здорового способу життя серед ветеранів та унеможливають прояви та появу залежностей).

4. Юридична допомога. - консультації з юридичних питань (надання правової допомоги ветеранам, зокрема з питань отримання соціальних гарантій та пільг), - представництво інтересів в судах (допомога у вирішенні судових спорів, пов'язаних з правами ветеранів),

5. Соціальна інтеграція, яка забезпечуватиме напрями соціальної адаптації та сприятиме згуртованості самої громади: - культурні та спортивні заходи (організація заходів, які сприяють соціалізації та побудові спільноти серед ветеранів), - волонтерські програми (залучення ветеранів до волонтерської діяльності, що допомагає їм відчувати себе корисними для суспільства та сприяє їхній соціальній адаптації).

6. Професійний розвиток, який поєднуватиме напрями підтримки набуття нових навичок та осучаснення наявних: - менторські програми (співпраця з професіоналами з різних галузей для наставництва та підтримки ветеранів у їх кар'єрному зростанні), - мережеві ініціативи (створення та підтримка професійних мереж, які допомагають ветеранам знаходити роботу та розвивати кар'єру).

Таким чином, ветеранські центри мають потенціал стати ключовими інституціями у підтримці ветеранів, забезпечуючи комплексний підхід до вирішення їхніх проблем та потреб. Надаючи такий широкий спектр послуг, вони не тільки допомагають ветеранам адаптуватися до післявоєнного життя, але й сприяють їх повноцінній інтеграції у суспільство.

Головною проблемою є стереотипна думка, що людина з обмеженими можливостями не є достатньо працездатною, але практика багаторазово її спростовувала. Така людина в певних аспектах може бути навіть кращим працівником, ніж інші, адже інвалідність не обов'язково впливає на здібності і можливості до виконання конкретної роботи конкретною людиною. А більша емоційність і психічна вразливість людей, що пережили жахи війни, пом'якшується і нівелюється добрими відносинами в колективі. Однак зазначене упередження все ж таки існує. Крім того, потрібні додаткові витрати щоб облаштувати робочі місця під хоча б базові потреби, такі як зручне сидіння для людини з протезом та інші рекомендації, які зазначила МСЕК. Тому треба більш уважно і диференційовано вирішувати питання стимулювання та заохочування роботодавців державою до працевлаштування людей з інвалідністю, розвитку соціального підприємництва, підтримки суспільством і громадськими організаціями «конвівіальності» (conviviality), що трактується як «мистецтво і практика життя разом», адже це потребує багато зусиль і витрат. Водночас є безліч прикладів успішної допомоги в реінтеграції людей цієї категорії українськими роботодавцями. Деякі підприємства спеціально створюються з метою працевлаштування людей з інвалідністю, деякі з них відкриті для зайнятості таких осіб, але чимало все ж таки й досі закриті.

Процес реінтеграції учасників бойових дій у робочу силу вкрай актуальний, але тривалий та важкий, вимагає багато зусиль як від самих УБД, так і від роботодавців, суспільства і держави. Україна має достатньо розвинуту законодавчу базу, що є хорошим підґрунтям, яке забезпечує можливість працевлаштування різних категорій людей. Основні проблеми, з якими стикаються ветерани при адаптації до цивільного життя, – це психологічні бар'єри у сприйнятті суспільством, іноді не дуже схильне ставлення з боку роботодавців, фізичні посттравматичні проблеми. Ще однією проблемою є незнання своїх власних прав, тобто вони не обізнані в тому, на що можуть розраховувати.

Проведене дослідження дозволило узагальнити те, що учасники бойових дій - це переважно достатньо позитивно налаштовані люди, які бачать себе реалізованими у майбутньому, а також, попри постійну загрозу для життя, планують та хочуть розвиватися, що має бути всебічно підтримано і суспільством, і державою, і кожним із нас. Важливо уважно і диференційовано вирішувати питання підтримки державою, суспільством, освітніми і громадськими організаціями конвівіальності як вміння і практики життя й трудової реалізації разом людей з різними індивідуальними особливостями.

Наразі в Україні немає єдиної та цілісної системи політики соціальної реінтеграції ветеранів, яка б могла ефективно регулювати адаптацію військових до цивільного життя. Звідси витікає низка проблем, а саме:

- стрімке зростання кількості ветеранів, які потребують державної підтримки;
- відсутність державного регулювання роботи міністерств щодо питання соціальної реінтеграції ветеранів;
- необхідність оновлення законодавства відповідно до сучасних індивідуалізованих потреб ветеранів та ветеранів з інвалідністю;
- негативне сприйняття образу ветерана в суспільстві.

З цього виникає наступна проблема - проблема державного регулювання.

Аби надати підтримку такій кількості громадян та врахувати двозначну характеристику статусу військовослужбовців, потрібно, аби злагоджено між собою працювали Міністерство оборони, Міністерство соціальної політики, Міністерство фінансів, Міністерство ветеранів тощо. І хоча цю проблему намагались вирішити, зокрема інституційно, проте непослідовні рішення уряду призвели до наявного бюрократичного хаосу та невідповідності обов'язків цих міністерств. Адже, порівняно нове Міністерство ветеранів, яке з'явилося у 2018 році, є достатньо обмеженим у своїх можливостях, щодо змін та перетворень.

Разом з тим, уряд також не надає підтримки щодо його співпраці з іншими міністерствами. Однією з базових проблем, яку необхідно виділити це неактуальність нормативно-правової бази. Система пільг для ветеранів існує з 1993 року і до цього часу змінювалась лише точково. Наразі вона не відповідає потребам сучасних ветеранів та не спирається на системну підтримку цієї соціальної групи. Окрім цього, до повномасштабного вторгнення, урядовці створили спеціальний Закон про забезпечення прав та гарантій ветеранів. Він передбачав низку алгоритмів, зокрема Державну стратегію регіонального розвитку на 2021-2027 роки [6]. Враховуючи, що станом на зараз, 66% ветеранів це особи від 19 до 40 років, цей закон не відповідає викликам сьогодення [8].

Адже, після 24.02.2022 сфера ветеранських справ докорінно змінилася. Повномасштабне вторгнення Росії загострило вже існуючі проблеми в соціальному захисті ветеранів, такі як формальність деяких гарантій і відсутність інтересу ветеранів до пропонованих їм пільг, зокрема пріоритетного обслуговування у комунальних центрах та інших установах, а також пільг щодо підключення домашнього телефону.

Тому, наразі цей Закон вже втратив свою актуальність. Державі потрібно напрацювати нові підходи з огляду на соціальні, фізичні, психологічні та гендерні особливості такої соціальної групи, як ветерани. Це утворює перед законодавцями нові виклики, які їм потрібно врахувати перед розробкою нових стратегій та планів на воєнний час.

В українському правовому полі також є проблеми щодо закону про інклюзивність. Україна, як і більшість країн світу, ухвалила Конвенцію ООН щодо прав осіб з інвалідністю [4]. Усі додатки стосуються саме цієї Конвенції і охоплюють такі соціальні групи, як діти, особи з особливими освітніми потребами та загальну – особи з інвалідністю. Таким чином, законодавство не пропонує жодних рішень для ветеранів і не виділяє колишніх військових в окрему соціальну групу, що має власні потреби.

Наступною проблемою є образ ветерана у суспільстві. В Україні зростає кількість людей, які негативно ставляться до ветеранів. Згідно з останніми даними соціологічної групи “Рейтинг”, в Україні спостерігається тенденція до зниження рівня поваги до них. Хоча більшість опитаних – 79%, висловлюють думку, що ветерани заслуговують на повагу у суспільстві, існує наростаюча частка з 6% до 18% тих, хто вважає інакше [1]. Тобто, кількість тих, хто має негативне ставлення до ветеранів за 2023 рік зросла втричі. Прогнозується, що тенденція буде лише закріплюватись у суспільстві впродовж 2024 року [5].

Для розв’язання окреслених проблем потрібно:

1. Створити алгоритм адаптації військовослужбовців до цивільного життя, який би міг охопити прогнозовані 4 млн ветеранів. Побудова такого алгоритму має концентруватись на послугах, а не на пільгах, як є зараз;
2. Розробити систему політичного регулювання з метою організації роботи міністерств задля злагодженої та ефективної роботи з розробки та впровадження політики соціальної реінтеграції ветеранів;
3. Оновити нормативно-правову базу, що ефективно регулюватиме політику соціальної реінтеграції для ветеранів та ветеранів з інвалідністю та забезпечити моніторинг ефективності системи державної підтримки для її модернізації відповідно до змінюваних потреб;
4. Сформуванати образ ветерана в суспільстві, для підвищення рівня поваги до учасників бойових дій за внесок у збереження незалежності та забезпечення безпеки України.

Отже, щоб створити ефективну систему соціальної реінтеграції для ветеранів, законодавцям в першу чергу потрібно сконцентруватись навколо їхніх потреб та викликів сьогодення. Така система має бути достатньо пластичною, аби виявляти проблеми державної підтримки та розв'язувати їх швидко та ефективно. Таким чином, враховуючи вищесказане, система зможе забезпечувати ветеранам сучасну політику державної підтримки. Вона спиратиметься на індивідуалізовані потреби групи та принципи інклюзивності.

1.3 Світова практика реінтеграції ветеранів війни

Ставлення суспільства до ветеранів безпосередньо впливає на готовність молодого покоління проходити військову службу, що, в свою чергу, визначає обороноздатність країни. Оскільки кількість ветеранів в Україні постійно зростає, виконання державою їхніх прав та реалізація пілг мають істотний вплив на соціальну стабільність, внутрішні зв'язки та економічний добробут громад. Саме в цьому контексті реінтеграція та реабілітація ветеранів набувають особливої значимості.

Належна реінтеграція ветеранів є необхідною складовою соціального та економічного розвитку держави. Після служби ветерани в повсякденні опираються на минулий досвід, але також мають новий досвід під час служби. Відповідно, повернення до цивільного життя включає в себе потребу додаткового часу на відновлення, здобуття нових знань, формування навичок та лікування. Повертаючись до цивільного життя, ветерани стикаються з різноманітними труднощами: побутовими, фінансовими, фізичними та психологічними.

Перший рік після звільнення зі служби вважається найкритичнішим. У цей період надзвичайно важлива підтримка з боку держави, громади, громадських організацій, родини та друзів для пом'якшення можливих негативних наслідків. Міжнародні дослідження свідчать, що реінтеграція охоплює відновлення ролей у сім'ї, громаді та на робочому місці, що може бути

під впливом численних факторів оточення. Реінтеграція є як процесом, так і результатом повернення до цивільного життя, що передбачає взаємодію особи з навколишнім середовищем.

У кожній з країн свій підхід до розробки програм з реінтеграції ветеранів. Переважно йдеться про те, що на державному та місцевому рівнях розроблені стратегії повернення військових до повноцінного цивільного життя у своїх громадах. Розробники враховували як характер збройного конфлікту в якому довелося брати участь громадянам держави, так і місцевий контекст та культуру.

У матеріалі Ольги Шабан “Шлях додому у різних країнах світу: реабілітаційні програми для колишніх учасників бойових дій”, який вона підготувала для сайту Гурт, йдеться, що в Сполучених Штатах Америки на національному рівні працює програма з іпотерапії, що перекладається українською як “Коні для героїв”. Фінансується вона коштом держави та благодійників. Ця реабілітаційна програма для американських ветеранів воєнних дій стала загальнонаціональним механізмом.

Програма реалізується завдяки співпраці спеціалізованих військових госпіталів з кінськими клубами. Послуги іпотерапії надаються колишнім солдатам на безоплатній основі. Взаємодія із тваринами, які подібно до людей мають свій характер, позитивно впливає на емоційний фон осіб у стані депресії, а в поєднанні з груповими заїздами сприяє соціалізації та реінтеграції у суспільство.

Що стосується Шрі-Ланки, то тут завдання було складнішим. Адже після завершення тривалого збройного конфлікту між центральним урядом і збройними формуваннями «Тигри визволення Таміл-Ілама» у 2009 році перед державою постало надскладне завдання – реабілітація та соціальна інтеграція молодих людей, які брали участь у збройному конфлікті з обох боків.

Тоді уряд країни створив Службу Верховного Комісара з питань реабілітації – державний орган, покликаний допомогти молоді повернутися до

нормального життя через творчі, психологічно-соціальні, освітні, духовні, релігійні та інші практики.

Була розроблена програма під назвою «4R» (Реабілітація, включення у суспільство, реінтеграція, примирення). Пізніше вона трансформувалася в «Модель 6+1», відповідно була доповнена духовно-релігійною складовою, що відповідало потребам інтеграції ветеранів до багатокультурного і мультиетнічного населення Шрі-Ланки.

Подібна ситуація була і в Сьєрра-Леоне. До збройного конфлікту між силами центрального уряду було залучено більше 25 тисяч осіб із обох сторін. Задля їхньої реабілітації Німецьке товариство технічного співробітництва (GTZ) у співпраці з урядом запровадило спеціальний проект.

Він передбачав загальну довгострокову програму професійної та соціальної інтеграції учасників бойових дій у суспільство, надання соціального житла у нових поселеннях, забезпечення професійного навчання та перекваліфікації. Крім цього, програма містила детальну розробку компоненту реабілітації та інтеграції дітей воїнів. За результатами програми, 80% колишніх учасників збройних формувань успішно пройшли навчальну програму та інтегрувалися у суспільство, 60% стали найманими працівниками або підприємцями, 66% учасників програми реінтеграції зазначили, що відчують себе прийнятими спільнотою.

В той же час в Ізраїлі життя ветеранів збройних сил, які отримали інвалідність, забезпечується завдяки співпраці уряду та Beit Halochem – міжнародної мережі закладів допомоги в результаті участі у воєнних конфліктах.

Великі центри площею від 5,500 до 10,000 квадратних метрів надають ветеранам та членам їхніх родин послуги фізіотерапії, гідротерапії та реабілітації. Окрім тренажерних залів і басейнів, такі центри пропонують низку освітніх та культурних заходів, а також творчих майстерень.

Мережа центрів існує за підтримки неприбуткових організації різних країн, а також спеціального Відділу реабілітації при Міністерстві оборони.

Щорічно колишні учасники бойових дій мають можливість отримати академічну стипендію для навчання.

Реінтеграція ветеранів вимагає не лише структурованих підходів, а й значних фінансових вкладів на тлі зростання кількості ветеранів, які повертаються з бойових дій і стикаються з численними труднощами в процесі адаптації. За даними Міністерства у справах ветеранів, станом на серпень 2024 року в Україні нараховується понад 1,5 мільйона ветеранів війни, що повернулися з бойових дій. Важливим та показовим є міжнародний досвід, зокрема країн, які пройшли через схожі виклики – США, Ізраїлю та балканських держав. Ці країни розробили ефективні моделі реінтеграції, які можна адаптувати в українських умовах, проте з урахуванням фінансових та соціальних можливостей України.

США мають одну з найрозвиненіших систем підтримки ветеранів у світі. Відомство охорони здоров'я ветеранів (VHA) надає широкий спектр послуг, починаючи від медичної допомоги, включаючи лікування посттравматичного стресового розладу (ПТСР), до професійної перепідготовки та допомоги у працевлаштуванні. У США близько 18 мільйонів ветеранів. Бюджет на їхню підтримку у 2022 році склав понад 300 мільярдів доларів. У той час як бюджет України на програму соціального захисту ветеранів становить близько 5 мільярдів гривень (приблизно 130 мільйонів доларів).

Ізраїль, для порівняння, має розгалужену систему фізичної та психологічної реабілітації ветеранів, що зосереджується не лише на медичних аспектах, але й на соціальній адаптації, включаючи програми підтримки сімей ветеранів. Щороку Ізраїль виділяє близько 1 мільярда доларів на реабілітацію та підтримку ветеранів, що включає медичну допомогу, програми реінтеграції та професійну адаптацію. В Ізраїлі діє більше 20 спеціалізованих центрів реабілітації, тоді як в Україні функціонує лише кілька таких центрів, які переважно фінансуються за допомогою міжнародних донорів.

На відміну від США та Ізраїлю, Україна не має такого рівня фінансових ресурсів для повного фінансування комплексних програм реінтеграції. Це

створює додаткові виклики для реалізації таких програм, адже значна частина підтримки повинна базуватися на залученні міжнародної допомоги, приватних ініціатив та волонтерських організацій. Україні необхідно знайти власний шлях, поєднуючи елементи закордонного досвіду з реальними можливостями державного бюджету та місцевих громад.

Балканські країни, зокрема Боснія та Герцеговина, стикалися з масовою реінтеграцією ветеранів після військових конфліктів на початку 1990-х років. Боснія та Герцеговина спрямувала близько 10% свого ВВП на програми підтримки ветеранів, що дозволило забезпечити базову соціальну адаптацію.

Україна витрачає лише близько 2% ВВП на всі соціальні програми, включаючи й підтримку ветеранів, що обмежує можливості для створення великих комплексних програм реабілітації.

Досвід цих країн може бути цінним для України, оскільки ці країни мали обмежені фінансові ресурси та вирішували проблему реінтеграції ветеранів в умовах нестабільної економіки та слабкої державної підтримки.

Отже, існує суттєва різниця у фінансуванні та можливостях між Україною та іншими країнами з досвідом реінтеграції ветеранів, що підкреслює необхідність пошуку альтернативних джерел фінансування та активного залучення громадянського суспільства і міжнародної допомоги для розробки й реалізації програм реінтеграції ветеранів.

Вивчення досвіду перепідготовки кадрів інших країн може стати фундаментом у реінтеграції ветеранів та створенні гідних умов праці для них. Гарним прикладом країни, де система працевлаштування ветеранів добре розвинена, є США. Однією з ключових ініціатив є програма "Transition Assistance Program" (TAP). За даними Міністерства праці США, рівень безробіття серед ветеранів у 2022 році складав приблизно 3%. Це досягнуто завдяки активній співпраці держави, приватного сектору та неприбуткових організацій, які забезпечують ветеранам можливості для професійного зростання, перепідготовки та адаптації до нових професій. Ізраїльські програми перепідготовки та професійної освіти для демобілізованих військових

заслужують на увагу українських спеціалістів, що працюють із проблемою реінтеграції ветеранів. Перепідготовка відбувається за рахунок держави, університети та приватні компанії тісно взаємодіють, ветеранам пропонується опанувати сучасні професії, на які є попит із урахуванням потреб та можливостей самих ветеранів.

Відповідно аби забезпечити ветеранів робочими місцями, необхідно вивчати міжнародні практики обміну досвідом, вибудовувати тісну взаємодію державного та приватного секторів бізнесу, готувати спеціалістів, які займатимуться фаховою перепідготовкою вже сьогодні.

Узагальнені міжнародні практики допомоги ветеранам у навчанні та працевлаштуванні наведено у таблиці 1.4.

Успішні практики трансформаційного періоду військових ветеранів до цивільного життя передбачають чотири важливі складові: необхідність підготовки до переходу; визначення та вивчення факторів, що впливають на здатність адаптуватися до переходу до цивільного життя (соціальний статус, попередній досвід, кваліфікація тощо); втрата структури; укорінення ветерана поза межами війни, військової служби [5]. Опрацювання цих складових дозволяє поглибити розуміння викликів, з якими стикаються ветерани під час трансформації їх професійної кар'єри.

Таблиця 1.4

Міжнародні практики залучення ветеранів на ринок праці [14]

Країна	Кількість ветеранів або прирівняних категорій	Практики підтримки та допомоги при переході до ринку праці
Австралія	496 276 осіб 1,8% населення	програми працевлаштування, що передбачають допомогу з визначенням наявних варіантів та зведенням їх із потенційними роботодавцями, що включає використання онлайн-інструмента задля здійснення оцінки здатності до самостійного працевлаштування
Хорватія	426 956 осіб 10 % населення	фінансова та освітня підтримка у створенні кооперативів (для усіх ветеранів); - програма навчання і працевлаштування для

		осіб, які потребують професійної допомоги у зв'язку з інвалідністю / пораненням та непрацевлаштованих ветеранів; - вакансії та посади на державній службі
Франція	797 887 осіб 1,2 % населення	- фінансова підтримка перекваліфікації; - консультування з питань працевлаштування (3 роки з моменту звільнення зі служби); - доступ до професійного навчання (без обмежень часу з моменту звільнення) для окремих категорій
Німеччина	0,2 % населення	- професійна орієнтація перед звільненням і підтримка у проходженні професійного навчання та консультування впродовж періоду, не більше 7 років із моменту звільнення
Ізраїль	58 154 осіб	- субсидований доступ до вищої освіти та професійного навчання; - консультування й підтримка з написання резюме та подання заявок на роботу; - одноразова грантова виплата після успішного завершення 6-місячного терміну працевлаштування
Великобританія	2,7 млн осіб 4,08% населення	- допомога в подачі заявок на отримання пільг, - підтримка у сфері перекваліфікації та подання заявок на роботу; - спеціалізована допомога з освітою та перекваліфікацією доступна для осіб, які вважаються такими, що мають перешкоди у працевлаштуванні у зв'язку з пораненням
США	19,4 млн осіб 5,8% населення	- доступ до субсидованої освіти й послуг консультування з питань кар'єри; - особи, які мають інвалідність, пов'язану зі службою, можуть отримати право на додаткову підтримку в питаннях дослідження варіантів працевлаштування і проходження навчання

Окрему увагу заслуговує фізична реабілітація ветеранів, яка є критично важливою складовою програми їх реінтеграції. Військові часто зазнають фізичних травм, які можуть суттєво вплинути на їхнє повсякденне життя. Реабілітаційні програми повинні бути адаптовані до специфічних потреб кожного ветерана, враховуючи індивідуальні травми, рівень фізичної підготовленості та особисті цілі відновлення.

Психологічна підтримка є невід'ємною частиною реабілітації ветеранів. Багато з них страждають від посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та

інших психологічних проблем, що виникають внаслідок пережитих травм. Психологи повинні працювати в тісній співпраці з фізичними реабілітологами, щоб забезпечити цілісний підхід до лікування.

Психологічна допомога може включати індивідуальні консультації та групову терапію, що дозволяє ветеранам ділитися своїм досвідом і отримувати підтримку від однолітків.

Важливо впроваджувати програми, які базуються на найкращих практиках лікування ПТСР та інших розладів. Це можуть бути когнітивно-поведінкова терапія, арт-терапія, заняття спортом та медитація. Психологи повинні навчати ветеранів навичкам адаптації до нового способу життя, що допомагає їм краще справлятися з викликами, які постають у цивільному житті. Критично важливо, щоб державні та недержавні структури об'єднали зусилля для створення комплексних програм, які враховують індивідуальні потреби ветеранів. Це не лише покращить якість їхнього життя, але й сприятиме соціальній стабільності та розвитку суспільства в цілому.

Ветерани часто стикаються з правовими труднощами, пов'язаними з отриманням соціальних пільг, медичної допомоги, відшкодуванням витрат на лікування та захистом своїх прав у трудових відносинах. Важливо забезпечити доступ ветеранів до безкоштовної або низьковартісної правової допомоги.

Це може включати консультації з юристами, які спеціалізуються на справах ветеранів, та створення гарячих ліній для оперативного реагування на правові запити. Проведення навчальних семінарів і вебінарів з правових питань, що стосуються ветеранів, може значно підвищити їх обізнаність про права та можливості. Це допоможе ветеранам краще орієнтуватися у складних правових процедурах. Отже важливо налагодити співпрацю з неурядовими організаціями, які вже працюють у сфері правового захисту ветеранів.

Це дозволить об'єднати ресурси та зусилля для більш ефективної правової підтримки.

Важливим також є вшанування пам'яті загиблих бійців, оскільки це прояв поваги в суспільстві, зокрема від роботодавця. Вшановувати пам'ять потрібно

вже зараз, а не по закінченню війни. У робочому середовищі можна влаштувати хвилини мовчання, інформувати колектив про спеціальні заходи.

На державному рівні створено програму реінтеграції ветеранів в Україні. Вивчення теми дає підстави вважати, що для успішної подальшої розробки програми реінтеграції ветеранів, необхідно врахувати результати досліджень, проведених в рамках програми IREX.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Дослідження сутності, ролі та значення реінтеграції ветеранів війни дозволило зробити узагальнення про те, що адаптація ветеранів і ветеранок війни - це складна та багатоаспектна проблема, яка вимагає комплексного підходу та співпраці між урядом, громадськістю та самими ветеранами. З огляду на очікувану велику кількість ветеранів після завершення війни, державі вельми важливо уважно планувати та реалізовувати програми їхньої адаптації та соціалізації. Це сприятиме зменшенню можливих проблем і забезпечить гідне та якісне життя для ветеранів, а також їхніх сімей. Вже на сьогодні відомі низка викликів та проблем, які спіткають як ветеранів, їхні родини та громади.

Узагальнення тенденцій та сучасних підходів до реінтеграції ветеранів війни дозволило зробити висновок, що в умовах повоєнного відновлення економіки важливим компонентом посилення стійкості кадрового потенціалу є реінтеграція ветеранів до цивільного життя з подальшим залученням до ринку праці. Досвід України з реінтеграції ветеранів 2014-2024 рр. свідчить про наявні розриви між задекларованими пільгами та фактичними можливостями їх отримання, складнощі з пошуком роботи, що відповідає потребам ветеранів.

Аналіз вітчизняного досвіду, закордонних практик та результатів досліджень дозволив розробити базові засади формування політики та програмні напрями реінтеграції ветеранів до ринку праці. Базовими засадами реінтеграції визначено: - структурну систему реінтеграції з вбудованою

цифровою інфраструктурою; - формування окремого блоку підтримки, що враховує унікальні потреби ветеранок; - підтримка ветеранів щодо здобуття вищої, фахової передвищої та професійної освіти; - відбудова національної економіки та промисловості на засадах Індустрії 5.0; - перехід ветеранів від військової служби до ринку праці передбачає такі основні напрями: допомогу у професійній орієнтації, програми підвищення кваліфікації та перекваліфікації, сприяння в працевлаштуванні, розширення інклюзії національного ринку праці, консультативну підтримку з питань заснування власного бізнесу.

РОЗДІЛ 2 СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

2.1 Державна політика реінтеграції ветеранів війни в Україні

На сьогодні аналіз та вивчення державної політики щодо реінтеграції ветеранів війни в Україні є надзвичайно важливими з багатьох взаємопов'язаних причин, які відображають соціальну, економічну та політичну значущість ефективного вирішення проблем, з якими стикаються ті, хто служив у збройних силах. Ветерани війни часто стикаються з істотними труднощами під час повернення до цивільного життя, такими як психологічні травми, безробіття, проблеми зі здоров'ям і складнощі соціальної адаптації. Комплексна політика є необхідною для систематичного й сталого вирішення цих питань. Одним із найактуальніших викликів є психічне здоров'я ветеранів. Багато з них повертаються із зони бойових дій з такими розладами, як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія чи тривога, які без належної допомоги можуть призводити до соціальної ізоляції, залежностей чи навіть насильства. Аналіз політики допомагає гарантувати, що надаються достатні послуги з психічного здоров'я, включно з консультуванням, реабілітаційними програмами та підтримкою громади. Ще однією критичною сферою є працевлаштування. Ветерани часто стикаються зі складнощами у пошуку роботи через невідповідність навичок або соціальні стереотипи. Політика, спрямована на професійну підготовку, освіту та стимулювання роботодавців наймати ветеранів, є ключовою для того, щоб допомогти їм знайти стабільне працевлаштування. Житло та охорона здоров'я також є важливими; забезпечення доступу до доступного житла та якісної медицини свідчить про прихильність держави до підтримки ветеранів у відновленні їхнього життя.

В таких умовах метою параграфу є саме аналіз державної політики реінтеграції ветеранів війни в Україні. Аналіз цієї політики дозволить виявляти прогалини або неефективності, що дає змогу розробляти більш ефективні

програми. Це особливо актуально для України, з огляду на її недавню історію конфлікту та значну кількість ветеранів, які потребують підтримки. Для аналізу державної політики реінтеграції ветеранів війни в Україні нами було проаналізовано значну кількість нормативних та статистичних документів. Загалом роль держави у реінтеграції ветеранів війни в Україні представлена на рисунку 2.1.

Рис.2.1. Роль держави у реінтеграції ветеранів війни в Україні

Джерело: складено за даними [47].

Згідно графічного матеріалу на нашу думку, Українська система реінтеграції ветеранів має низку недоліків, які ускладнюють її ефективність та відповідність міжнародним стандартам. Передусім відчутною є слабка координація між державними органами, що призводить до дублювання програм та послуг, а також до труднощів у доступі ветеранів до необхідної допомоги. Бюрократичні перепони ускладнюють оформлення пільг і статусів, що особливо критично на початкових етапах реінтеграції. Медична та психологічна допомога, хоча й передбачена, залишається фрагментованою, без спеціалізованих медичних центрів, які б надавали всебічну підтримку в одному місці. Цифровізація послуг, хоч і впроваджується через ініціативи, такі як «Е-Карта», поки що не досягла достатньої інтеграції, що обмежує доступність для ветеранів у віддалених регіонах. Крім того, на місцевому рівні спостерігається дублювання цілей програм, нерідко відсутні дієві механізми їх реалізації [47]. Важливим викликом залишається брак інфраструктури для соціальної адаптації, як-от ветеранських центрів із структурованими програмами підтримки. Усе це ускладнює реінтеграцію ветеранів у суспільство, особливо у контексті економічної нестабільності та обмежених ресурсів. Загалом ця проблема представлена в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Етапи реінтеграції та відповідальні центральні органи виконавчої влади
в контексті реінтеграції ветеранів війни в Україні

Джерело: складено за даними [47, 42]

Етапи реінтеграції	Відповідальні ЦОВВ
Звільнення з військової служби	Міністерство оборони, Мінветеранів
Відновлення здоров'я та стабілізація психологічного стану	Міністерство охорони здоров'я
Протезування, ортезування та соціальний супровід	Міністерство соціальної політики
Професійно-освітня адаптація	Міністерство освіти і науки
Трудова зайнятість	Міністерство економіки
Загальне благополуччя	ЦОВВ та органи місцевого самоврядування

Як видно з таблиці цей підхід не є ефективним, оскільки вимагає від

ветерана звертатися до кожної інституції окремо, що створює додаткове навантаження та ускладнює процес реінтеграції. Відсутність координації між різними органами може призвести до затримок, дублювання зусиль і недостатньої підтримки для ветерана в критичні моменти його адаптації до цивільного життя [39].

Далі наведемо приклади статистики такої політики, щоб краще розуміти наслідки такої політики. По-перше, це динаміка реінтеграції учасників бойових дій через послуги Державної служби зайнятості, що представлена на таблиці.2.2.

Таблиця 2.2.

Динаміка реінтеграції учасників бойових дій через послуги Державної служби зайнятості

Джерело: складено за даними [47, 41]

Показник	2022	2023	2024	2022-2024 (%)
Чисельність осіб зі статусом УБД, які мали статус зареєстрованого безробітного	10746	5880		
Надання окремих послуг державною службою зайнятості учасникам бойових дій	7631	13		
Чисельність осіб зі статусом УБД, які були працевлаштовані за сприяння Державної служби зайнятості	3263	1480		-54.7
Чисельність осіб, які були направлені на професійне навчання в рамках експериментального проекту	215	163	323	50.2
Чисельність безробітних зі статусом УБД, які проходили професійне навчання за сприяння Державної служби зайнятості	0	0	98	
Чисельність осіб зі статусом УБД, які отримали ваучер на навчання	1266	122	271	-78.5

Таблиця демонструє динаміку підтримки осіб зі статусом учасників бойових дій (УБД) через різні послуги, надані Державною службою зайнятості, протягом 2022, 2023 та 2024 років. Чисельність осіб, які мали статус зареєстрованого безробітного, зменшилася майже вдвічі, з 10 746 у 2022 році до 5 880 у 2023 році, що свідчить про зниження рівня безробіття серед цієї

категорії осіб. Проте надання окремих послуг значно зменшилося: чисельність осіб, що отримали підтримку служби зайнятості, знизилась з 7 631 у 2022 році до 13 у 2023 році. Кількість працевлаштованих за сприяння служби зайнятості зменшилася на 54,7% у 2024 році порівняно з 2022 роком, що свідчить про труднощі в працевлаштуванні ветеранів, навіть за підтримки служби зайнятості. Натомість чисельність осіб, направлених на професійне навчання, збільшилася на 50,2% у 2024 році порівняно з 2022 роком, що свідчить про позитивну динаміку в напрямку перепідготовки учасників бойових дій [47]. Однак кількість осіб, які отримали ваучери на навчання, знизилася на 78,5% у 2024 році порівняно з 2022 роком, що може вказувати на зниження доступності або ефективності цієї форми підтримки. Загалом ці зміни вказують на необхідність оптимізації програм для ветеранів, зокрема у напрямку підтримки працевлаштування та доступу до навчальних послуг, щоб зменшити бар'єри для їхньої реінтеграції в цивільне життя.

Іншим показником є динаміка чисельності учасників бойових дій, інформація про яких внесена до Єдиного державного реєстру ветеранів війни, що представлена на рис.2.2.

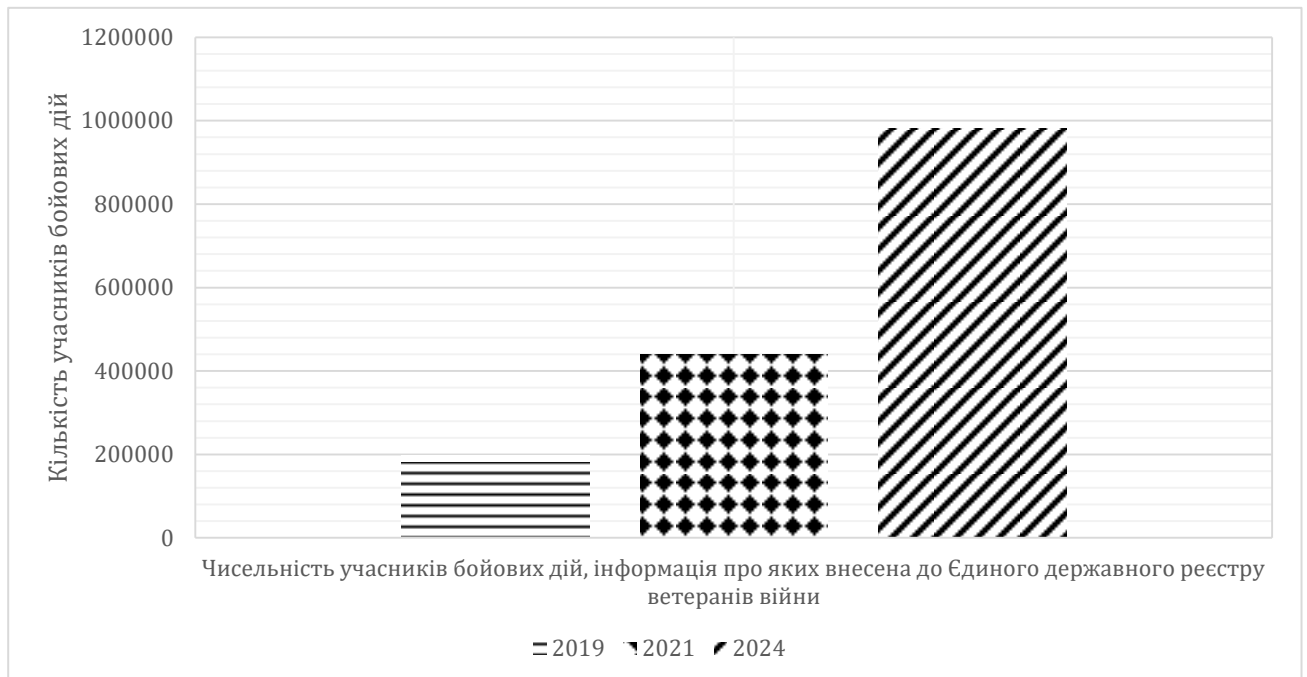

Рис.2.2. Динаміка чисельності учасників бойових дій, інформація про яких внесена до Єдиного державного реєстру ветеранів війни

Джерело: складено за даними [37]

Згідно з представленими даними, кількість ветеранів війни в Україні поступово збільшується, що можна побачити з росту чисельності учасників бойових дій, учасників війни, а також осіб з інвалідністю внаслідок війни, які внесені до Єдиного державного реєстру ветеранів війни. Це є відображенням постійного оновлення даних про ветеранів, що пов'язано з тривалістю конфлікту і збільшенням кількості людей, які потребують допомоги [37].

Однак, паралельно з цим спостерігається тенденція до зменшення кількості послуг для ветеранів, зокрема в сфері медичної допомоги та реабілітації. Це може бути результатом недостатнього фінансування, обмежених ресурсів або інших проблем у системі надання послуг ветеранам. Зменшення кількості наданих послуг в умовах зростання кількості ветеранів може призвести до зниження якості підтримки та реабілітації, що вимагає уваги та змін у політиці на рівні держави (див.рис.2.3).

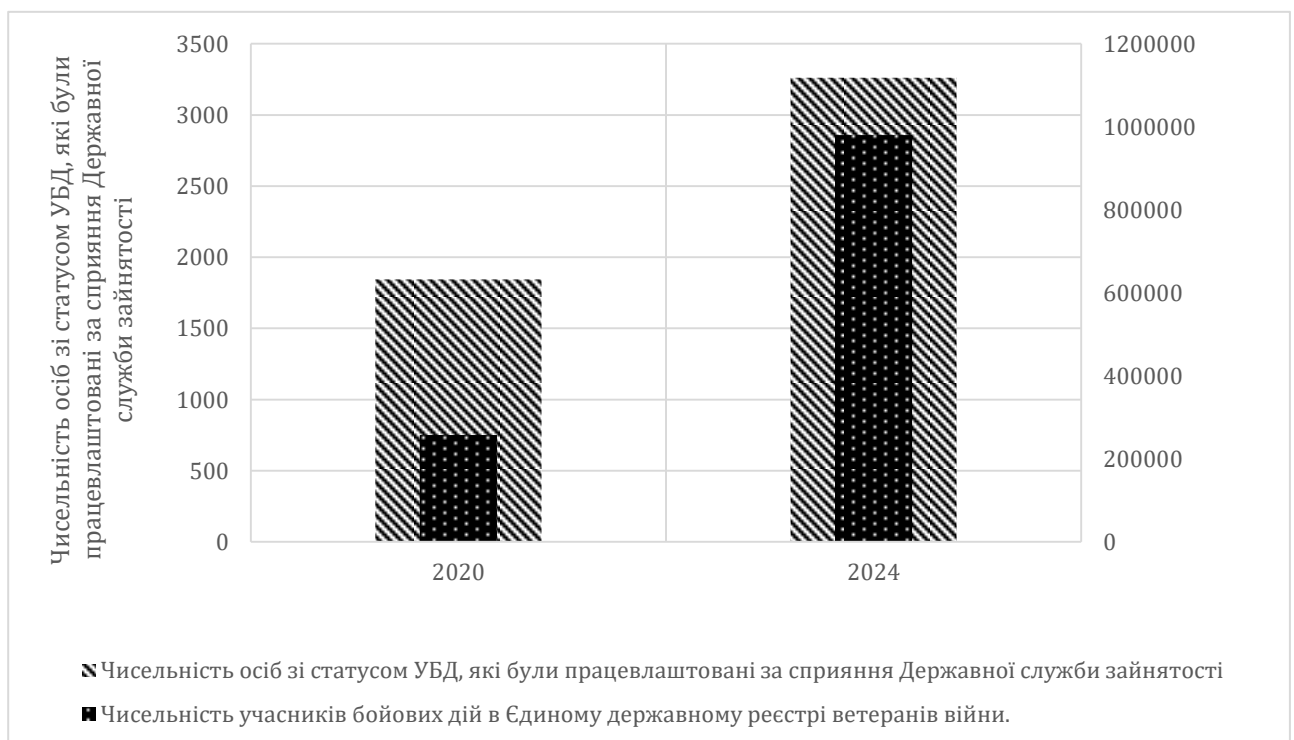

Рис.2.3. Динаміка кількості працевлаштованих ветеранів за сприяння Державної служби зайнятості від загальної чисельності ветеранів за 2020–2024 роки

Джерело: складено за даними [37, 41]

Вище наведений графічний матеріал демонструє динаміку

працевлаштування ветеранів за сприяння Державної служби зайнятості (ДСЗ) у відсотковому співвідношенні до загальної чисельності ветеранів за період 2020–2024 років. Загальна чисельність ветеранів зростає з кожним роком, що пов'язано зі збільшенням кількості учасників бойових дій. Відсоток працевлаштованих ветеранів залишається стабільно низьким: у 2020–2023 роках він коливається в межах 1–2%, а у 2024 році знижується до 0.33%. Це свідчить про недостатню ефективність програм підтримки працевлаштування або збільшення конкуренції на ринку праці. Дані підкреслюють потребу в додаткових заходах для сприяння працевлаштуванню ветеранів, зокрема через спеціалізовані програми навчання та розширення можливостей працевлаштування через ДСЗ [37].

Отже, аналіз державної політики реінтеграції ветеранів війни в Україні свідчить про значні виклики та потребу в удосконаленні державної політики в цьому напрямі. За вказаний період чисельність ветеранів, внесених до Єдиного державного реєстру ветеранів війни, зросла майже вп'ятеро — з 196,474 осіб у 2019 році до 980,193 осіб у 2024 році. Це зростання відображає тривалий характер збройного конфлікту та залучення значної частини населення до військових дій. На фоні такого зростання загальної кількості ветеранів, ефективність програм реінтеграції, зокрема у сфері працевлаштування, залишається вкрай низькою. У 2024 році лише 0.33% ветеранів змогли працевлаштуватися за сприяння Державної служби зайнятості, тоді як цей показник у 2020–2023 роках коливався в межах 1–2%. Це свідчить про обмеженість масштабів та впливу програм працевлаштування. Натомість кількість осіб, які отримували ваучери на навчання, зменшилася на 78.5% за період з 2022 по 2024 роки, а чисельність учасників бойових дій, які отримували інші форми допомоги, залишалася незмінно низькою. Ситуація з реінтеграцією ветеранів війни в Україні залишається складною через фрагментованість системи надання послуг. Ветеранам доводиться звертатися до різних центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ) та місцевих структур, щоб отримати підтримку на різних етапах реінтеграції. Це створює додаткові

труднощі, оскільки відсутність єдиної координуючої системи ускладнює доступ до необхідних послуг і затримує процес адаптації до мирного життя. На нашу думку, фрагментація функцій між різними відомствами призводить до дублювання завдань, затримок у прийнятті рішень і недостатньої адресності підтримки. Багато ветеранів стикаються з бюрократичними перепонами, що демотивує їх звертатися за допомогою. Для підвищення ефективності реінтеграції необхідно створити єдину платформу або координаційний центр, який би об'єднував усі ключові етапи підтримки ветеранів. Це дозволить забезпечити безперервність і доступність послуг, спростить процедури та зробить допомогу більш результативною.

2.2. Сучасний стан соціального забезпечення та правового статусу ветеранів війни в Україні

Аналіз поточного стану соціального забезпечення та правового захисту ветеранів війни в Україні є надзвичайно важливим завданням, яке охоплює різні аспекти суспільної, економічної та національної стабільності. Ветерани, які служили та жертвували під час війни, є важливою соціальною групою з унікальними потребами та викликами, які мають бути вирішені через структуровані та ефективні системи підтримки. Такий аналіз є необхідним для забезпечення виконання державою своїх зобов'язань перед тими, хто захищав країну, сприяння соціальній згуртованості та забезпечення сталого розвитку після конфлікту. Ветерани війни часто стикаються зі складними викликами, такими як фізичні травми, психологічні розлади (наприклад, посттравматичний стресовий розлад) та труднощі у соціальній інтеграції. Багатьом з них потрібна довічна медична допомога, реабілітація та психологічна підтримка. Крім того, повернення до цивільного життя і роботи може бути ускладнене через невідповідність навичок або суспільні упередження. Детальний аналіз соціального забезпечення дозволяє державі зрозуміти масштаб цих проблем і розробити відповідні заходи. Україна має як моральний, так і правовий обов'язок піклуватися про своїх ветеранів. Це включає забезпечення

адекватних пенсій, доступу до медичних послуг, житла та інших форм соціальної підтримки. Етично це також є актом визнання та поваги до тих, хто жертвував собою заради збереження суверенітету та безпеки країни. Виконання цих зобов'язань не лише відповідає конституційним та міжнародним нормам, але й зміцнює довіру між громадянами та державою.

В таких умовах метою цього параграфу дипломної роботи є саме системний огляд чинних заходів соціального забезпечення та правового захисту є необхідним для визначення їх ефективності та виявлення недоліків чи неефективностей. Це включає оцінку того, чи отримують ветерани обіцяні їм пільги вчасно та справедливо, а також оцінку їх достатності для задоволення базових потреб. Такий аналіз надасть можливість виявляти сфери, які потребують вдосконалення, наприклад, спрощення бюрократії, збільшення фінансування чи розширення спектра послуг.

Першим показником стану соціального забезпечення та правового статусу ветеранів війни в Україні є структура ветеранів за категоріями, що представлена на рис.2.4.

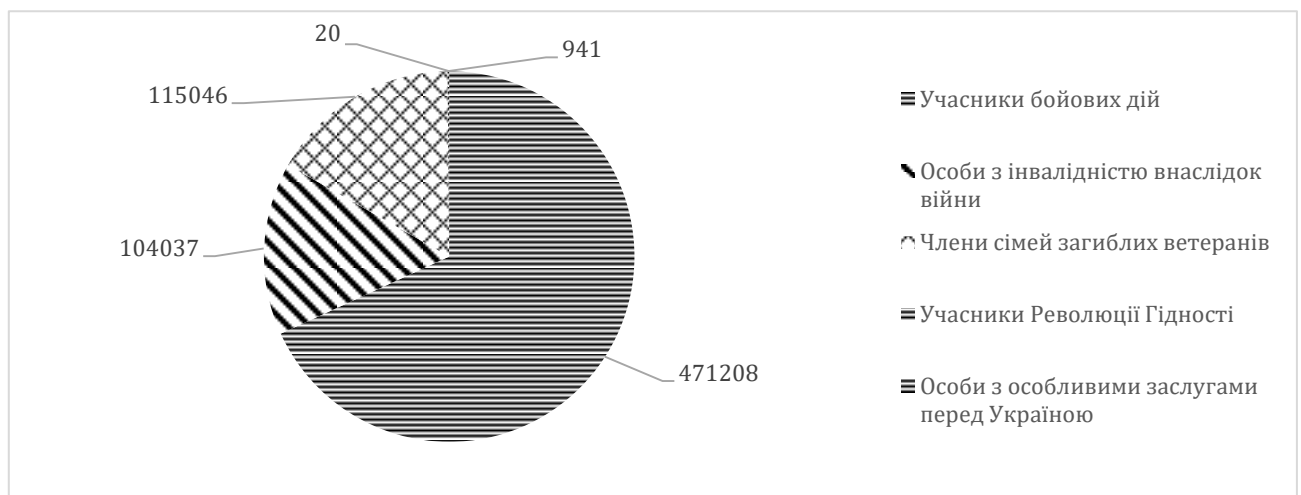

Рис.2.4. Структура ветеранів за категоріями в 2021 році

Джерело: складено за даними [49]

Кількість ветеранів в Україні продовжує зростати, що є наслідком тривалих збройних конфліктів та військових дій, зокрема в контексті війни на сході країни та інших безпекових загроз. Якщо порівняти 2024 рік з 2021 роком, то загальна кількість ветеранів збільшилась на майже 295 тисяч осіб,

досягнувши 986 тисяч. Це свідчить про збільшення числа осіб, які потребують державної підтримки та соціальних гарантій (рис.2.3).

Зокрема, кількість ветеранів у 2024 році зросла на 42,6% порівняно з 2021 роком. Це значне збільшення безпосередньо впливає на потребу в розширенні та покращенні соціальних програм для ветеранів, зокрема в сфері медичного обслуговування, реабілітації, житлових виплат та інших соціальних пільг. Зважаючи на зростання числа ветеранів, необхідно збільшити соціальні витрати та вдосконалювати державну політику у цьому напрямку, аби забезпечити належний рівень підтримки для тих, хто віддав свою службу та здоров'я заради захисту країни [48].

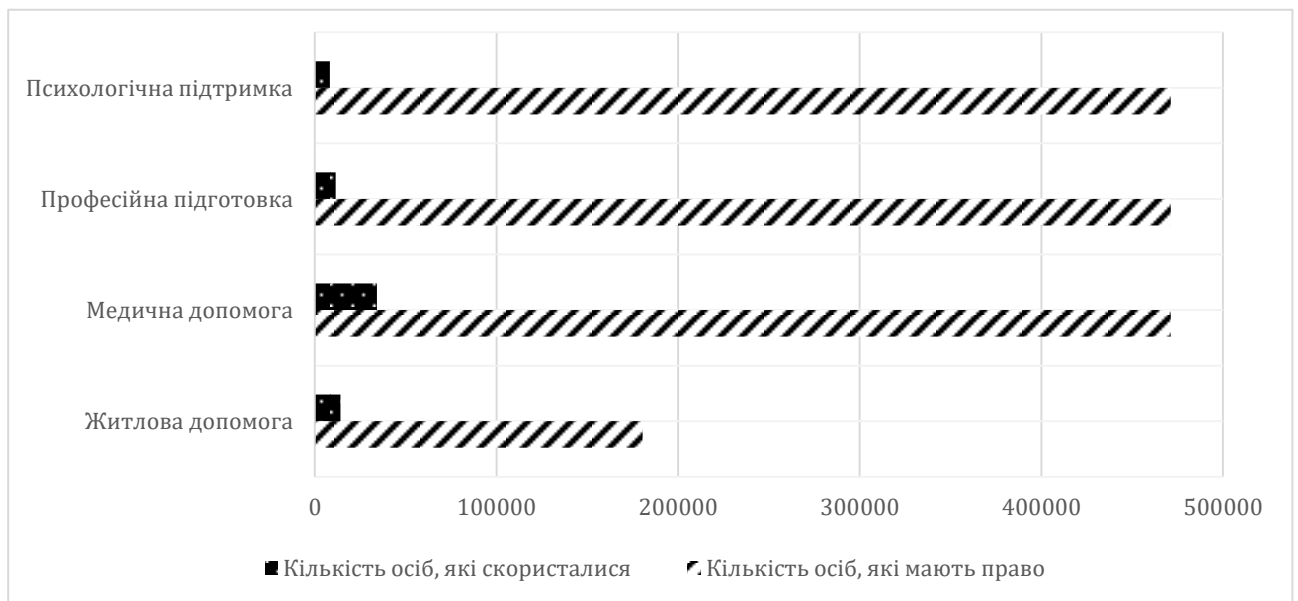

Рис.2.5. Структура використання пільг серед ветеранів війни в Україні за 2021 рік Джерело: складено за даними [49]

Аналіз ситуації, наведений у звіті за 2021 рік, показує низький рівень використання пільг серед ветеранів. Оскільки на 2024 рік кількість ветеранів зросла до 980 000, можна припустити, що ситуація стала ще гіршою. Зростання кількості ветеранів спричиняє збільшення навантаження на систему соціального забезпечення, що потребує термінових змін та покращень для забезпечення адекватної підтримки для цієї категорії громадян. Аналіз даних про використання пільг серед ветеранів показує значно низький рівень скористання пільгами. Житлова допомога. Лише 7,8% ветеранів, які мають

право на житлову допомогу, скористалися цією пільгою. Це може свідчити про обмежену доступність або недостатнє інформування ветеранів про можливості отримання житлової підтримки. Медична допомога. Тільки 7,3% ветеранів скористалися медичними пільгами, що вказує на потенційні проблеми в доступності або організації медичних послуг для цієї категорії громадян. Професійна підготовка. Лише 2,4% ветеранів скористалися можливістю професійної підготовки. Це може бути наслідком відсутності належних програм або низької обізнаності ветеранів про можливості перекваліфікації. Психологічна підтримка. Тільки 1,8% ветеранів скористалися психологічною підтримкою, що може вказувати на стигматизацію цієї послуги або труднощі з її доступністю. Загалом, ці результати свідчать про недостатню ефективність існуючих пільгових програм для ветеранів, що потребує термінових змін у політиці соціального забезпечення [44].

Іншим важливим аспектом стану соціального забезпечення та правового статусу ветеранів війни в Україні є проблема протезування. Це питання набуває особливої актуальності, оскільки багато ветеранів, які пережили ампутації внаслідок бойових дій, потребують якісних та доступних протезів для відновлення функціональних можливостей. Однак, через брак чіткої статистичної інформації, нам довелося звернутися до додаткових джерел, зокрема аналізувати дані з Protez Hub [50] щоб виявити основні аспекти та виклики, пов'язані з цією сферою.

Таблиця 2.3

Відсотковий аналіз ключових аспектів протезування в Україні

Джерело: складено за даними [50]

Питання	Відсоток
Відсоток фахівців, зацікавлених у навчанні та сертифікації з протезів рук з зовнішнім живленням	70%
Відсоток фахівців, яких цікавить додаткова практика щодо дезартикуляції стегна та плеча	43%
Відсоток фахівців, зацікавлених вивчати нові ефективні технології виготовлення гільз	81%
Відсоток установ, які погоджуються з необхідністю кращої координації між протезистами та терапевтами	95,6%
Відсоток респондентів, які можуть протезувати пацієнта з дезартикуляційною ампутацією стегна	3%
Відсоток респондентів, які зазначили, що деяким пацієнтам необхідне	77,2%

додаткове фінансування	
Приблизне співвідношення ампутацій верхніх до нижніх кінцівок	35% до 65%
Середня кількість протезів, які виготовляє один протезист на рік	95

Звіт показує, що попит на протези нижніх кінцівок є вищим, із співвідношенням 35% до 65% для ампутацій верхніх і нижніх кінцівок, що свідчить про те, що для задоволення цієї зростаючої потреби буде потрібно більше спеціалістів спеціалізуватися на протезуванні верхніх кінцівок. У середньому кожен протезист виготовляє 95 протезів на рік, але темпи виробництва між закладами значно відрізняються. Крім того, використання неякісного або експериментального протезування в Україні залишається проблемою, що вимагає кращого навчання пацієнтів та регуляторного нагляду. Зібрані дані дозволяють зробити висновок, що, попри значний розвиток галузі, в Україні існує низка проблем, які потребують термінового вирішення. Це включає недостатню кількість кваліфікованих фахівців, відсутність стандартизованих навчальних програм для майбутніх протезистів, а також необхідність вдосконалення технологій виробництва та доступу до протезів для ветеранів [51]. Іншим важливим аспектом стану соціального забезпечення та правового статусу ветеранів війни в Україні є проблема пільги на житлово-комунальні послуги (див.табл.2.4.).

Таблиця 2.4

Розподіл та умови надання пільг на житлово-комунальні послуги для різних категорій осіб, що мають право на знижки, включаючи учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів сімей загиблих, з урахуванням площі на одну особу в Україні

Джерело: складено за даними [49]

Категорія	Пільга на житлово-комунальні послуги (%)	Кількість м2 на особу	Додаткові м2 на кожного члена сім'ї	Загальна площа на сім'ю (м2)
Учасники бойових дій	75	21	10.5	31.5
Особа з інвалідністю внаслідок війни	100	21	10.5	31.5
Члени сімей загиблих	50	21	10.5	31.5
Непрацездатні члени сім'ї	100	42	21	63

Як свідчить таблиця наявні пільги для ветеранів, зокрема учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів сімей загиблих, є важливим кроком для соціальної підтримки цієї категорії громадян. Пільги на житлово-комунальні послуги, такі як знижки на газ, електрику, опалення та воду, а також пільги на опалення будинків без центрального опалення, безумовно, полегшують фінансове навантаження на ветеранів та їхні родини. Однак питання, чи є ці пільги достатніми, залежить від кількох факторів.

По-перше, рівень витрат на житлово-комунальні послуги. У великих містах або зростаючих цінах на енергоресурси, навіть значні пільги можуть не покривати всі витрати ветеранів. Потрібно враховувати інфляцію, підвищення тарифів та специфіку життя ветеранів, що проживають у різних регіонах. По-друге, мінімальна площа, на яку поширюється пільга. Пільги на площу житла можуть бути недостатніми для сімей, що проживають у великих квартирах або будинках. Наприклад, якщо сім'я ветерана проживає на великій площі, пільга може не покривати всі витрати на комунальні послуги. По-третє, пільги на паливо. Враховуючи часті перепади температур і важливість опалення в зимовий період, пільги на паливо також є важливими, але їх недостатньо, якщо вони обмежуються лише певними обсягами (наприклад, 1 тонна палива на рік). Ветерани, що проживають у сільських місцевостях чи у будинках без централізованого опалення, можуть стикатися з великими витратами на палива.

По-четверте, підвищення рівня життя ветеранів. Пільги, надані ветеранам, є лише частиною загальної соціальної підтримки. Крім пільг на комунальні послуги, важливими є також виплати на житло, медичне обслуговування, а також можливість трудової реабілітації та соціальної адаптації. Таким чином, наявні пільги є значним елементом підтримки ветеранів, але можуть не бути достатніми для вирішення всіх соціальних проблем цієї категорії осіб. З огляду на підвищення витрат на комунальні послуги та паливо, а також потребу в забезпеченні додаткових соціальних гарантій, існує потреба в подальшому покращенні пільг та соціальних програм для ветеранів. Іншим важливим аспектом стану соціального забезпечення та

правового статусу ветеранів війни в Україні є юридична допомога. На основі аналітичного звіту про права ветеранів війни та членів їхніх сімей «Юридична сотня. Біла книга» нами було сформовано основні проблеми, пов'язані із системою безоплатної правової допомоги для ветеранів війни та членів сімей загиблих, що представлено на рис.2.6.

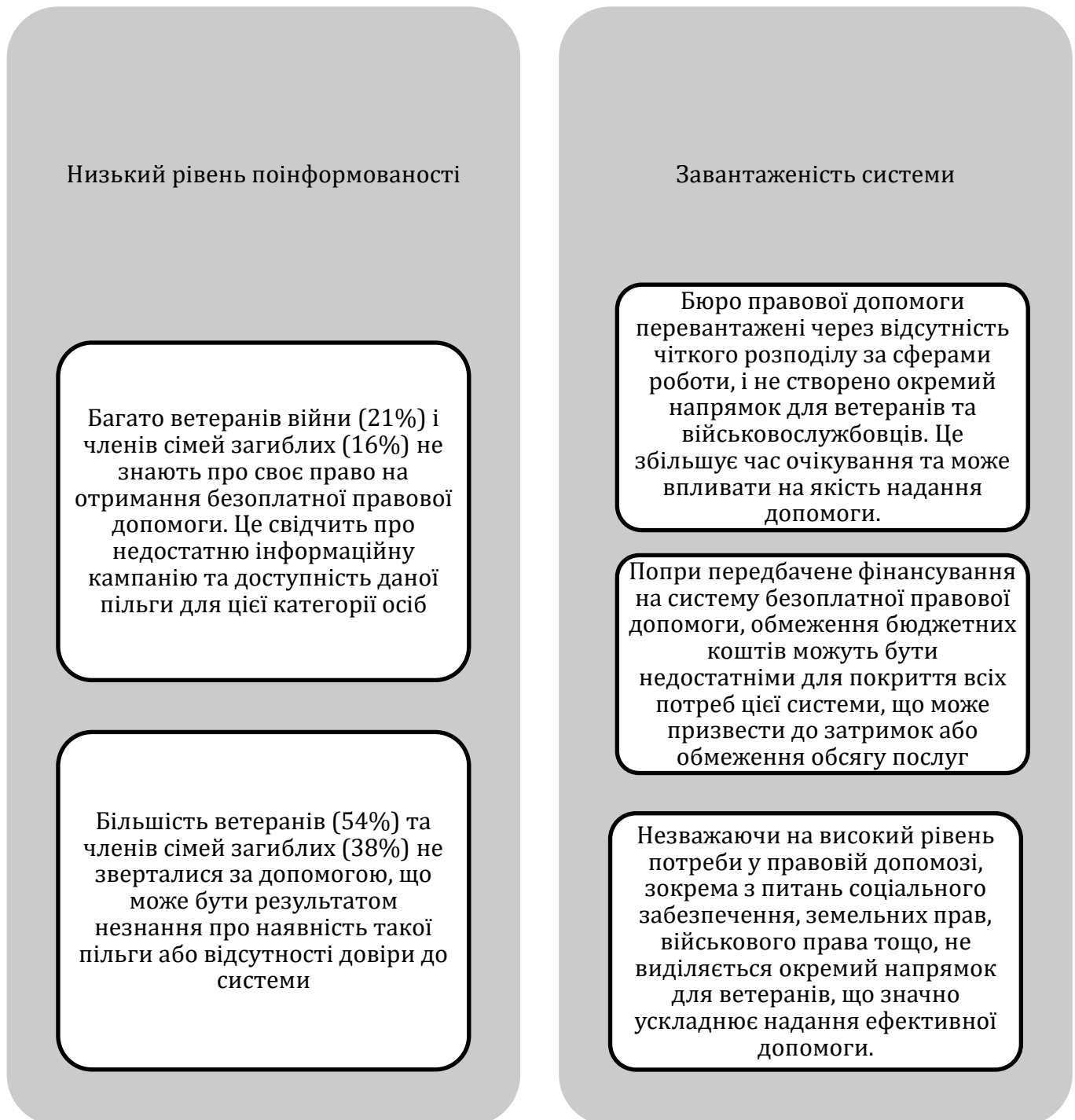

Рис.2.6. Проблеми системи безоплатної правової допомоги для ветеранів війни та членів сімей загиблих в Україні

Джерело: складено за даними [49]

Отже, сучасний стан соціального забезпечення та правового статусу ветеранів війни в Україні є складним. Незважаючи на те, що в Україні існує система гарантій та пільг для ветеранів війни, ряд проблем залишається актуальними та потребує вирішення. До основних аспектів, які визначають стан соціального забезпечення ветеранів, можна віднести кілька ключових напрямків. Структуру ветеранів за категоріями, проблему протезування, пільги на житлово-комунальні послуги, а також надання юридичної допомоги. Першим важливим показником стану соціального забезпечення є структура ветеранів війни в Україні. Вона є різноманітною і охоплює багато категорій, серед яких учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, а також члени сімей загиблих. Ці категорії мають різні права на пільги та компенсації, що зумовлює необхідність відповідного підходу до кожної групи осіб. Однак, статистичні дані свідчать про те, що не всі ветерани добре поінформовані про свої права, що знижує ефективність надання допомоги. Ще одним важливим аспектом є проблема протезування для ветеранів війни, особливо для тих, хто отримав важкі травми під час бойових дій. Держава надає пільги для таких осіб, але в ряді випадків виникають проблеми з якістю та доступністю протезів, що ускладнює життя постраждалим. Ветерани потребують сучасних та функціональних протезів, що вимагає більшої уваги з боку держави до цієї проблеми [35].

Пільги на житлово-комунальні послуги є важливою складовою соціального забезпечення ветеранів війни. В Україні ветерани мають право на значні знижки на оплату комунальних послуг, що значно полегшує їхнє фінансове становище. Однак проблема залишається у тому, що деякі ветерани не знають про свої пільги, що спричиняє їх невикористання. Також варто зазначити, що пільги на житлово-комунальні послуги не завжди повною мірою покривають витрати, особливо в умовах зростання тарифів на комунальні послуги.

Безоплатна юридична допомога є важливим аспектом правового статусу ветеранів війни в Україні. Ветерани мають право на безкоштовні юридичні

консультації та представництво в судах щодо питань соціального захисту. Однак, як показує практика, проблема полягає в недостатній кваліфікації працівників юридичних центрів, завантаженості системи правової допомоги та недостатній поінформованості ветеранів про їхні права. В результаті багато ветеранів не звертаються по допомогу, хоча її потребують. Враховуючи різноманітність проблем, важливих аспектів і викликів, що виникають у процесі реалізації прав ветеранів війни в Україні, необхідно зазначити, що в цілому система соціального забезпечення та правового статусу ветеранів потребує вдосконалення. Зокрема, потрібно забезпечити більше інформаційних ресурсів, створити спеціалізовані юридичні служби для ветеранів, покращити якість медичних послуг, зокрема в питаннях протезування, а також збільшити розмір пільг на житлово-комунальні послуги для ветеранів. Усі ці кроки дозволять забезпечити належний рівень підтримки та захисту для ветеранів, покращивши їхнє соціальне становище та правову безпеку.

2.3. Регіональна ветеранська політика на прикладі Дніпропетровської області

Вивчення регіональної ветеранської політики, зокрема Дніпропетровської області, є важливим з багатьох причин. По-перше, потреби та виклики, з якими стикаються ветерани, можуть значно відрізнятись від одного регіону до іншого через культурні, економічні та демографічні відмінності. Досліджуючи, як Дніпро вирішує ці виклики, ми можемо краще зрозуміти, які конкретні системи підтримки потрібні в регіоні. Ветерани часто стикаються з труднощами, пов'язаними з психічним здоров'ям, охороною здоров'я, працевлаштуванням та соціальною інтеграцією. Розуміння того, як місцеві органи влади вирішують ці проблеми, надаючи такі послуги, як консультування з питань психічного здоров'я, професійне навчання, підтримка охорони здоров'я та програми інтеграції громади, має важливе значення для оцінки ефективності регіональної політики.

Крім того, вивчення регіональної ветеранської політики дозволяє нам оцінити, наскільки ці місцеві ініціативи відповідають потребам ветеранів. Розглянувши підхід Дніпропетровської області, ми можемо визначити успішні практики та стратегії, які можуть бути використані іншими регіонами для підвищення добробуту ветеранів. І навпаки, це також допомагає точно визначити області, де є прогалини в наданих послугах, тим самим підкреслюючи потребу в подальшому розвитку або розподілі ресурсів.

Ключовою перевагою вивчення такої регіональної політики є можливість оцінити координацію між різними відомствами, які займаються справами ветеранів. У Дніпропетровську численні місцеві органи влади, державні органи та неурядові організації співпрацюють, щоб надавати різноманітні послуги. Розуміння того, як ці організації працюють разом, дозволяє нам проаналізувати ефективність і результативність їхніх спільних зусиль. Покращена координація може призвести до більш комплексної та цілісної підтримки ветеранів, уникаючи фрагментованих послуг і забезпечуючи більш безперервне задоволення потреб ветеранів.

В таких умовах метою параграфу є саме визначення ключових аспектів реалізації регіональної ветеранської політики на прикладі Дніпропетровської області. Перш за все розберемо функції регіональної ветеранської політики і Дніпропетровської області. Функції управління з питань ветеранської політики в Дніпропетровській області є досить широкими та охоплюють ключові аспекти підтримки ветеранів і членів їхніх сімей, включаючи соціальний захист, реабілітацію, реінтеграцію, методичне забезпечення та взаємодію з громадськими організаціями. Комплексний підхід до реалізації цих завдань, акцент на визначенні потреб ветеранів та координація з органами місцевого самоврядування забезпечують важливі умови для надання ефективної допомоги.

Однак, для підвищення результативності роботи доцільно уточнити конкретні механізми виконання цих завдань, наприклад, детальні алгоритми реінтеграції ветеранів у громади або чіткі критерії оцінки успішності реалізації програм.

Також важливим є посилення фінансового та кадрового забезпечення для реалізації цих функцій на належному рівні. Таким чином, хоча існуючі функції є достатніми з точки зору їх широти, подальше уточнення механізмів і ресурсне забезпечення є критично важливими для досягнення максимального ефекту. Загалом, огляд основних функцій та завдань управління з питань ветеранської політики в Дніпропетровській області представлено на рис.2.7.

Рис.2.7. Огляд основних функцій та завдань управління з питань ветеранської політики в Дніпропетровській області

Джерело: складено за даними [38, 48]

Серед практичних заходів, впроваджених у межах ветеранської політики в Дніпропетровській області, варто відзначити наступні. По-перше, це програма «ТитаниUA», що представлена на рис. 2.8.

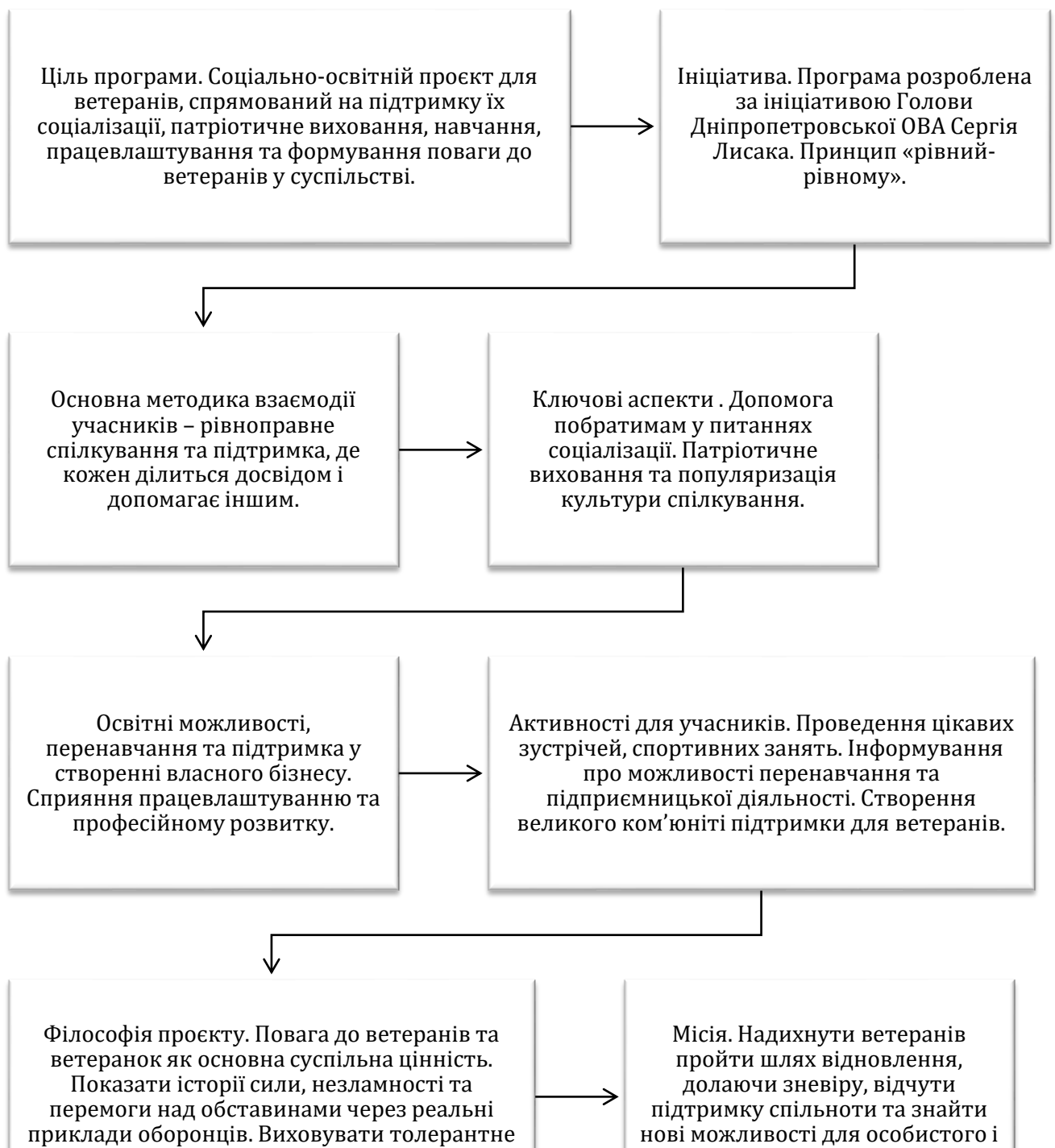

Рис. 2.8. Основні напрями та цілі програми «ТитаниUA» для підтримки ветеранів в контексті ветеранської політики в Дніпропетровській області

Джерело: складено за даними [38, 46]

Як видно з рисунку, програма «ТитаниUA» є важливою та всеосяжною ініціативою, яка охоплює ключові аспекти підтримки ветеранів, зокрема соціалізацію, перенавчання, працевлаштування, створення власної справи та формування суспільної поваги до ветеранів. Принцип «рівний-рівному» забезпечує довіру та взаємопідтримку серед учасників, а ком'юніті допомагає ветеранам відчувати підтримку і знайти нові можливості для особистого розвитку. Проте для повної ефективності програми слід деталізувати механізми її реалізації, зокрема, як саме планується досягати цілей. Також важливо врахувати специфічні потреби всіх груп ветеранів, зокрема жінок-ветеранок та ветеранів із обмеженими можливостями. Не менш критично забезпечити довгострокове фінансування та ресурсну підтримку проекту, щоб гарантувати його стійкість. Загалом програма має великий потенціал, але потребує певних уточнень для забезпечення її ефективності та сталого впливу.

Так на нашу, думку хоча програма є дієвою, але разом з цим є досить актуальним використання досвіду США. У США ветеранська політика є однією з найбільш розвинених завдяки діяльності Міністерства у справах ветеранів (VA), яке координує багаторівневі послуги для ветеранів. Це включає доступ до медичної допомоги, програм освіти, працевлаштування, житлових субсидій і психологічної підтримки. Однією з ключових складових є інтеграція всіх послуг у єдину систему, що забезпечує зручність і ефективність їх отримання. США також активно використовують цифрові платформи для взаємодії ветеранів із державними структурами та створюють центри підтримки на місцевому рівні. Для підвищення ефективності ветеранської політики в Україні

доцільно врахувати цей досвід, зокрема створити єдиний координаційний орган, який об'єднає всі послуги для ветеранів, і розвинути регіональні центри підтримки.

По-друге, це програма Путівник ветерана «ПКСЕЛЬ». Програма "Путівник ветерана «ПКСЕЛЬ» (2024)" є важливим та корисним інструментом для підтримки ветеранів у процесі їх адаптації до мирного життя. Детальна структура, розділення на окремі сфери (реабілітація, протезування, навчання, робота, власна справа, спорт, відпочинок), а також постійне оновлення інформації роблять програму актуальною та доступною для кожного ветерана. Так наприклад в програмі детально прописано, що робити у випадку протезування (див.рис.2.9.)

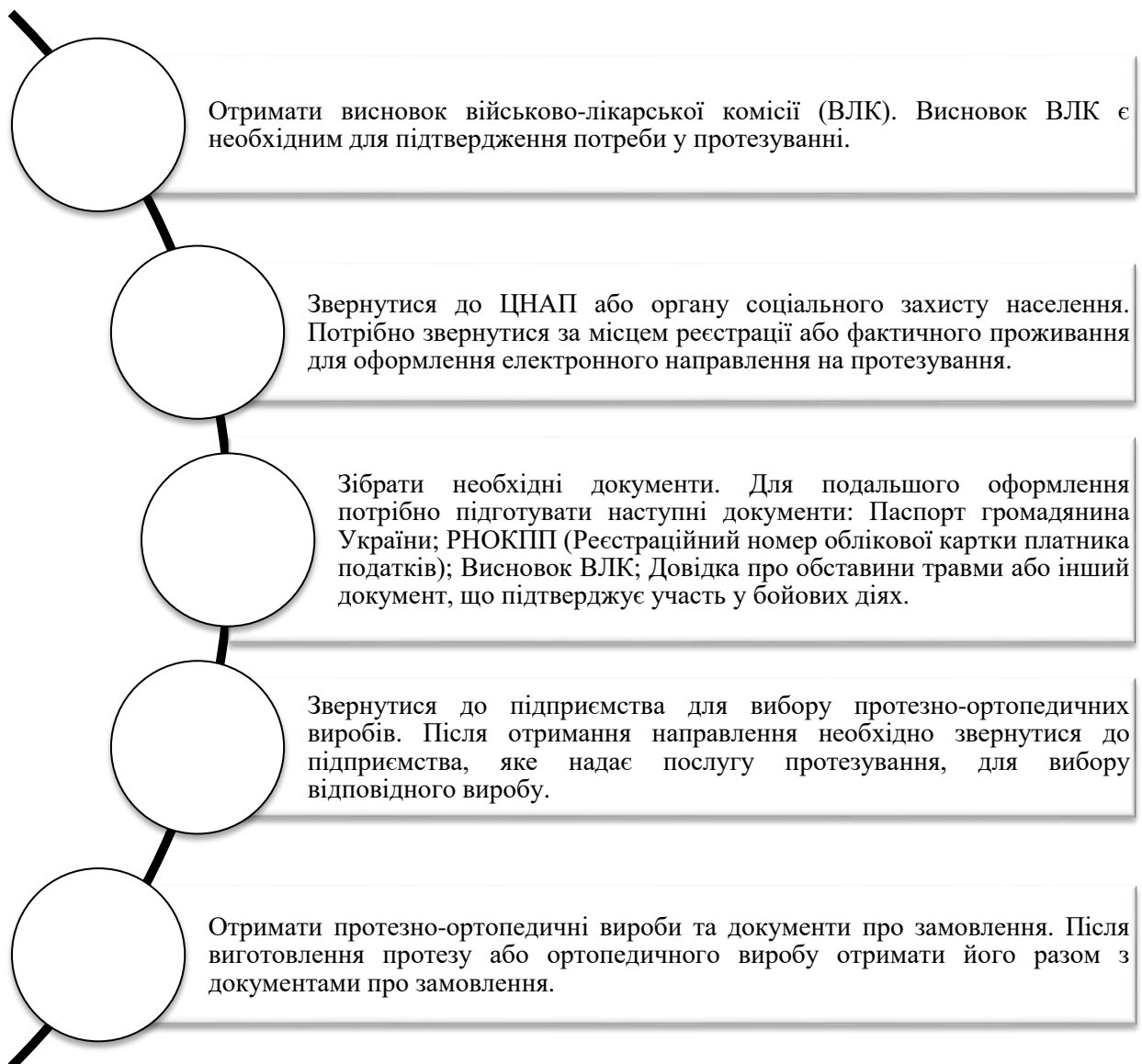

Рис.2.9. Кроки отримання протезування для ветеранів: Путівник ветерана «ПКСЕЛЬ» (2024) Джерело: складено за даними [45]

Особливо варто відзначити розділ, присвячений протезуванню військовослужбовців, де чітко окреслені кроки для отримання необхідних виробів. Процес чітко описаний, зокрема, вказані документи та етапи, що дозволяє ветеранам зменшити час на пошук інформації та зосередитися на відновленні. Це значно спрощує процедуру отримання допомоги та підвищує ефективність процесу. Загалом, програма має великий потенціал у підтримці ветеранів, особливо з урахуванням постійного оновлення та доступності інформації. Однак, важливо забезпечити широку інформованість серед ветеранів та відповідних організацій, щоб усі могли скористатися цією програмою та отримати необхідну допомогу без затримок.

По-третє, це надання грантів ветеранам війни в контексті ветеранської політики в Дніпропетровській області. Суть цього проекту полягає в наданні грантів ветеранам війни, ветеранкам та їхнім родинам для започаткування або розвитку власної справи. Максимальна сума гранту може досягати одного мільйона гривень, проте для отримання цієї виплати потрібно виконати кілька умов, зокрема мати статус фізичної особи-підприємця не менше 36 місяців. Для тих, хто претендує на гранти до 250 тис. або 500 тис. гривень, таких вимог немає. Проте всі отримувачі грантів зобов'язані створити робочі місця – від одного до чотирьох, залежно від суми виплати. Важливим моментом є те, що гранти надаються на умовах співфінансування, тобто отримувач повинен внести не менше 30% від суми гранту. Кошти можуть бути використані на придбання обладнання, меблів, ліцензій, сировини, маркетингові послуги, орендну плату та інші потреби бізнесу. Для подачі заявки потрібно створити бізнес-план і подати його через портал «Дія». Після цього заявник має захистити план, а також виконати умови проекту, серед яких відсутність кримінальних справ, банкрутства або заборгованості перед бюджетом. Цей проект надає можливість ветеранам та їх родинам започаткувати власний

бізнес, підтримуючи соціально-економічну реінтеграцію та створення нових робочих місць для інших людей.

На нашу думку, проект надання грантів для ветеранів та їхніх родин з метою започаткування або розвитку власної справи є важливим кроком для підтримки цієї категорії громадян. Він сприяє соціально-економічній реінтеграції, дозволяючи ветеранам створювати власний бізнес, що допомагає їм відновити соціальну активність, забезпечити себе та своїх близьких і зробити внесок у розвиток економіки. Загалом, алгоритм отримання гранту для ветеранів та їхніх родин в контексті ветеранської політики в Дніпропетровській області представлено у Додатку А.

Отже, в процесі визначення ключових аспектів реалізації регіональної ветеранської політики на прикладі Дніпропетровської області нами було зроблено наступні висновки. Ветеранська політика Дніпропетровської області, як і в цілому в Україні, орієнтована на соціальну підтримку та реінтеграцію ветеранів війни в мирне життя. За останні роки було розроблено ряд ініціатив, що сприяють поліпшенню умов життя ветеранів, надаючи їм можливості для адаптації до цивільного життя та розвитку нових професійних навичок. Однак, незважаючи на позитивні зрушення, політика залишається недостатньою.

Однією з головних позитивних ініціатив є програма надання грантів для ветеранів, яка дозволяє їм започаткувати або розвивати власний бізнес. Це є важливим елементом не тільки для економічної реінтеграції, а й для підвищення соціальної активності ветеранів, що дозволяє їм відновити незалежність, створювати робочі місця та сприяти розвитку регіональної економіки. Тим не менше, не всі ветерани мають рівний доступ до цих грантів, оскільки для отримання значної частини допомоги необхідно бути зареєстрованим як фізична особа-підприємець протягом певного часу, що може стати бар'єром для тих, хто не має досвіду підприємницької діяльності.

Додатково, процес реінтеграції ветеранів вимагає ретельної координації між різними органами влади та структурами. Ветерани повинні звертатися до кількох установ для отримання різних послуг, таких як медична допомога,

психологічна реабілітація, професійне навчання та підтримка у працевлаштуванні, що може створювати додаткові труднощі в їх адаптації. Це підкреслює потребу в створенні більш єдиного, скоординованого механізму, який дозволить ветеранам отримувати необхідні послуги через одну точку доступу. Крім того, важливим аспектом є підтримка не тільки ветеранів, а й їхніх родин. Дніпропетровська область демонструє приклади соціальних ініціатив, які враховують потреби родин учасників бойових дій, забезпечуючи їм додаткові можливості для розвитку. Однак на цьому етапі недостатньо уваги приділяється не лише психологічній реабілітації, а й системі надання комплексних послуг на рівні місцевих громад. Незважаючи на загальний позитивний тренд у реалізації ветеранської політики, важливо звернути увагу на деякі недоліки, такі як відсутність чіткої єдиної стратегії для всіх етапів реінтеграції та необхідність в подальшому вдосконаленні процесу, щоб зробити його більш доступним і ефективним для ветеранів і їхніх родин. Отже, хоча система підтримки ветеранів в Дніпропетровській області демонструє певний прогрес, вона потребує подальшого вдосконалення і злагодженої роботи між різними структурами для досягнення максимального ефекту в процесі реінтеграції.

2.4. Роль суспільства, сім'ї, побратимів та посестер у процесі реінтеграції ветеранів війни в Україні

Реінтеграція ветеранів війни в цивільне життя є важливим і багатограним процесом, особливо в Україні, де тривалий конфлікт глибоко вплинув на тисячі військовослужбовців. Сім'ї, до складу яких входять подружжя, брати і сестри, діти та дальні родичі, мають важливе значення для того, щоб допомогти ветеранам долати складні виклики, з якими вони стикаються, включаючи фізичні травми, емоційну травму та адаптацію суспільства. Їхня роль виходить за рамки простого товариства, охоплюючи емоційну, психологічну та практичну підтримку, яка сприяє одужанню та

довгостроковій реінтеграції. По-перше, сім'ї забезпечують важливу емоційну підтримку та стабільність, які є основою для будь-якого успішного процесу реінтеграції. Багато ветеранів повертаються додому з невидимими ранами війни, включаючи посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресію, тривогу та почуття провини. Подружжя часто є основними опікунами, пропонуючи безумовну любов, терпіння та розуміння, щоб допомогти ветеранам впоратися з цією боротьбою. Ця емоційна підтримка створює безпечне середовище, де ветерани можуть ділитися своїми почуттями, не боючись засудження чи нерозуміння, що дозволяє їм обробити свій досвід і почати зцілюватися.

По-друге, сім'ї допомагають ветеранам відновити відчуття ідентичності та мети поза межами їх військової ролі. Перехід від структурованого середовища, орієнтованого на місію, до цивільного життя може бути важким, через що багато ветеранів почуваються дезорієнтованими або безцільними. Подружжя, брати і сестри та батьки можуть відігравати значну роль у заохоченні ветеранів брати участь у сімейних і громадських заходах, заново відкривати свої особисті інтереси та переслідувати нові цілі. Наприклад, подружжя може залучати ветеранів до завдань батьківства або спільних проєктів, допомагаючи їм відновити свою роль партнера та батька. Брати, сестри та друзі можуть познайомити їх із хобі чи колами спілкування, сприяючи відновленню почуття причетності та мотивації. Крім того, родини виступають захисниками благополуччя ветеранів, забезпечуючи їм необхідне медичне обслуговування, реабілітацію та соціальні послуги. Вони часто орієнтуються в бюрократичних системах, супроводжують ветеранів на прийом до лікаря та стежать за їхнім прогресом. Ця адвокація особливо важлива в Україні, де ресурси для ветеранів можуть бути обмеженими, а доступ до психіатричної допомоги може спричиняти суспільну стигму. У таких випадках члени родини часто стають першою лінією втручання, розпізнаючи ранні ознаки лиха та заохочуючи ветеранів звертатися за професійною допомогою, коли це необхідно. Сім'ї також відіграють ключову роль у допомозі ветеранам

відновити їхні соціальні зв'язки, які часто порушуються ізольованим характером військової служби та травмами війни. Брати і сестри, наприклад, можуть забезпечити товарищескість і товариські стосунки, допомагаючи ветеранам знову інтегруватися в неформальні соціальні мережі. Залучаючи ветеранів до сімейних зустрічей або громадських заходів, вони полегшують перехід до цивільного соціального життя та зменшують почуття відчуженості. Крім того, незамінною є практична підтримка сімей. Багато ветеранів повертаються додому з фізичними травмами чи вадами, які вимагають коректив у повсякденному житті. Подружжя часто бере на себе додаткові обов'язки, керуючи домашніми обов'язками або підтримуючи фізичну реабілітацію ветерана. Члени родини також допомагають ветеранам справлятися з фінансовими труднощами, чи то через пряму допомогу чи керівництво у пошуку роботи та орієнтуванні у можливостях професійного навчання [51].

Таким чином, з огляду на актуальність даної проблеми метою цього параграфу є саме визначення, роль суспільства, сім'ї, побратимів та посестер у процесі реінтеграції ветеранів війни в Україні.

Для виконання мети даного параграфу нами було взято за основу звіт підготовлений консалтинговою організацією "SREO Consulting Ltd." (SREO), на замовлення Міжнародної організації з міграції (МОМ). Звіт стосується соціальної реінтеграції ветеранів в Україні, з особливим акцентом на інклюзивність ветеранів як вразливої групи населення та на ролі, яку можуть відігравати ветеранські організації в забезпеченні цієї інклюзивності. Звіт також містить пояснення щодо діяльності МОМ в Україні, його завдань та принципів, а також коротку інформацію про консалтингову компанію SREO, що здійснювала збір та обробку даних для цього дослідження. МОМ — це міжурядова організація, яка працює з питань міграції і захисту прав мігрантів, а також сприяє соціальному та економічному розвитку через гуманну та впорядковану міграцію. Цей звіт є частиною зусиль щодо дослідження та покращення соціальної інтеграції ветеранів в Україні після війни, з фокусом на вразливі групи населення. У зв'язку з відсутністю первинних даних та

можливості проведення опитування було вирішено взяти за основу зазначений аналітичний матеріал, та на його основі розрахувати власні аналітичні узагальнення [40].

Згідно звіту що був представлений у 2023 році, опитування проводилося серед кількох груп, пов'язаних з ветеранською спільнотою в Україні. Зокрема, було здійснено інтерв'ю з ключовими інформантами (50 осіб), обговорення у фокус-групах (3 групи), а також опитування серед 593 ветеранів та 407 членів їхніх сімей. Додатково проведено 5 напівструктурованих інтерв'ю з ветеранами. Збір даних охоплював усю територію України, з використанням платформи KoboCollect, проте через чутливість теми та складність у формуванні надійних списків ветеранів, застосовувався метод «снігової кулі», коли респонденти допомагали знайти інших учасників опитування. Вибірка була розподілена на дві основні групи: ветерани та члени їхніх сімей, з гендерною збалансованістю і з врахуванням цільових показників для ветеранів з інвалідністю та членів сімей загиблих.

На першому етапі нами було визначено базові статистичні тренди щодо ролі сім'ї, побратимів та посестер у процесі реінтеграції ветеранів війни в Україні, що представлено на рис.2.10.

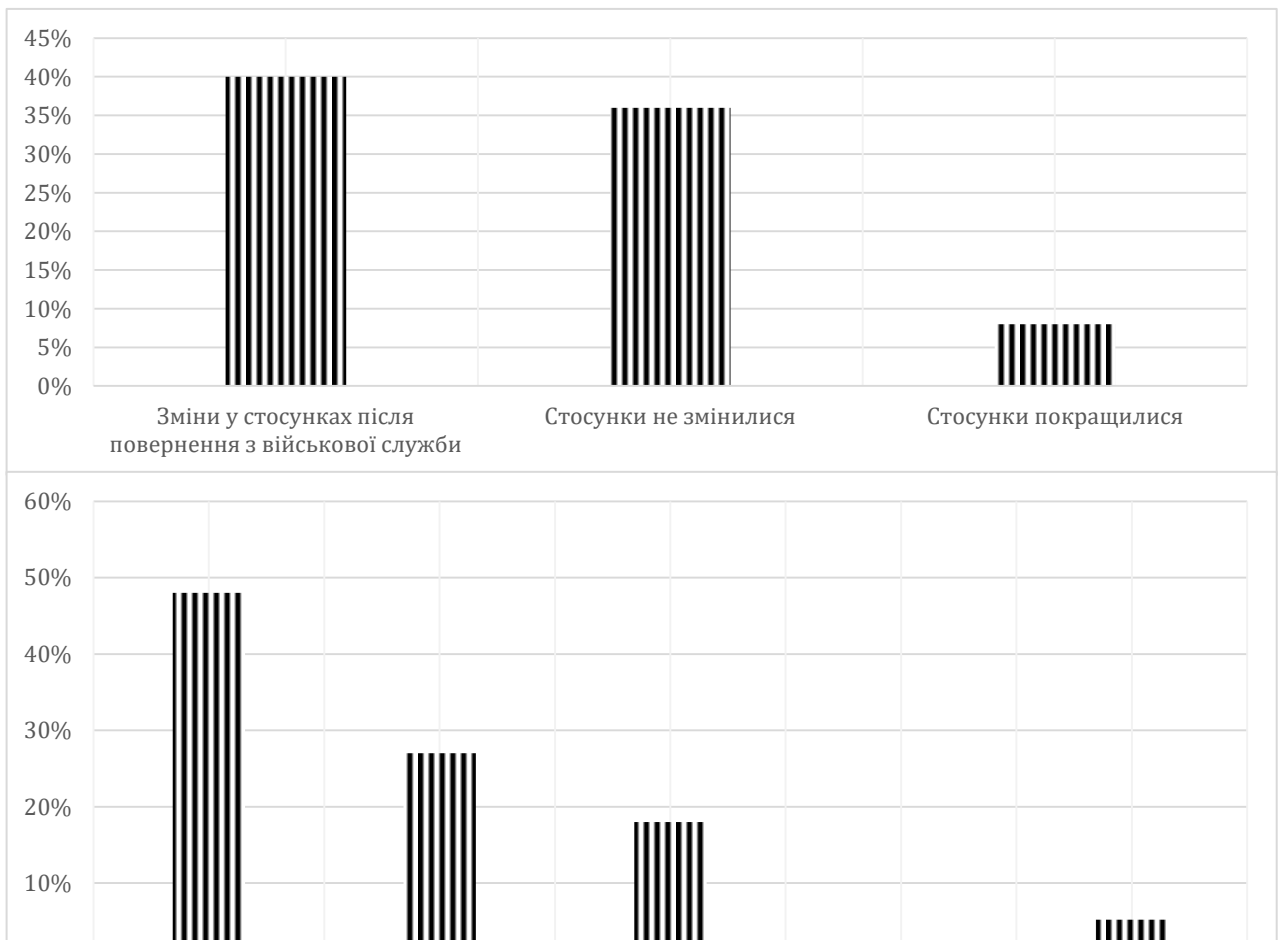

Рис.2.10. Розподіл відповідей ветеранів щодо змін у стосунках після повернення з військової служби та рівня задоволення життям

Джерело: складено за даними [40]

Як свідчить рис.2.10. за результатами опитування, більшість ветеранів не зазнали значних змін у стосунках із родиною, друзями, колегами та громадою: 40% не помітили жодних змін, а 36% зазначили, що стосунки покращилися. Лише 8% повідомили про погіршення сімейних стосунків. Щодо рівня задоволення життям, 48% респондентів оцінили своє загальне самопочуття як нейтральне, а 27% — як задовільне в певній мірі. Водночас, 18% ветеранів відчувають певну незадоволеність життям, хоча лише 1,7% висловили дуже високий рівень задоволення. Однак 5,2% ветеранів виявили значну незадоволеність життям, що, ймовірно, пов'язано з проблемами фізичного та психічного здоров'я, які можуть впливати на їхнє загальне самопочуття.

На другому етапі нами було визначено базові статистичні тренди щодо суспільства у процесі реінтеграції ветеранів війни в Україні, що представлено на рис.2.11.

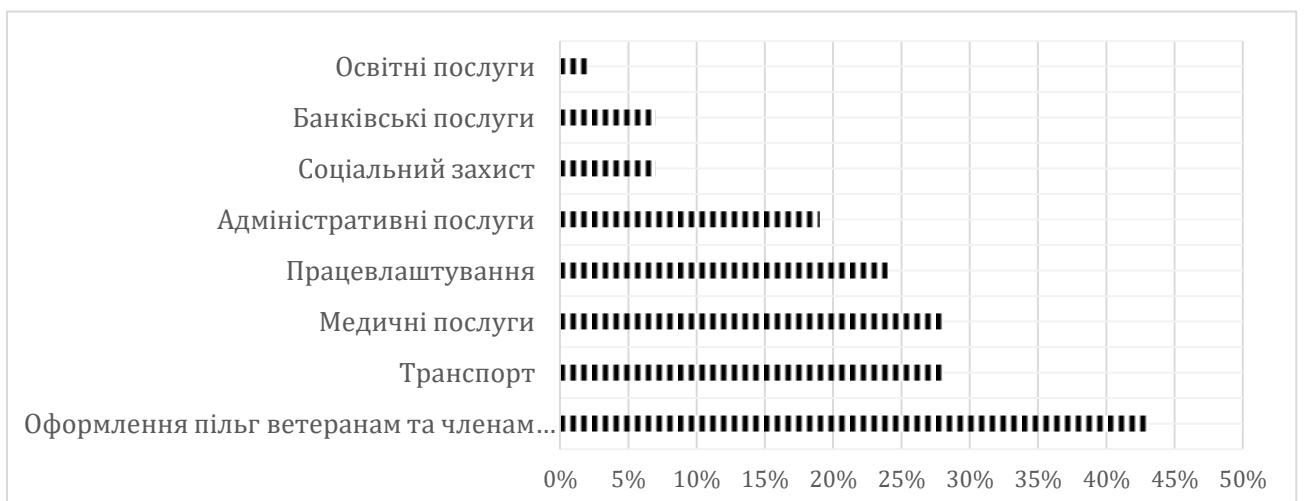

Рис.2.11. Розподіл випадків дискримінації та несправедливого поводження з ветеранами в Україні Джерело: складено за даними [40]

Як свідчить рис.2.11. Загалом, 15% ветеранів стикалися з дискримінацією або були свідками таких випадків, причому серед жінок-ветеранок цей показник удвічі вищий — 32%. Найбільше випадків дискримінації було зафіксовано під час оформлення пільг для ветеранів та їхніх сімей (43%), що свідчить про проблеми в доступі до соціальних послуг. Водночас проблеми у сферах транспорту, медичних послуг та працевлаштування залишаються актуальними і потребують додаткової уваги.

На третьому етапі нами було визначено певні параметри серед відповідей респондентів, що мають кореляційні залежності. Тобто нами було побудовано матрицю крос кореляції та виділено ті фактори, що мають значний вплив у процесі реінтеграції ветеранів війни в Україні. Загалом матриця кореляції між факторами реінтеграції ветеранів війни в Україні представлена в Додатку Б.

Аналіз таблиці кореляцій вказує на важливі зв'язки між факторами, що впливають на задоволеність життям ветеранів. Зокрема, найбільш значущим чинником є оформлення пільг, що має високу позитивну кореляцію із задоволеністю життям (0.76). Це свідчить про те, що наявність соціального захисту та матеріальної підтримки суттєво підвищує рівень добробуту ветеранів. Стабільність у стосунках також має вагоме значення. Відсутність змін у стосунках (0.80) і їх покращення (0.75) позитивно впливають на загальне почуття задоволеності життям. Це демонструє, що соціальна підтримка та міцні зв'язки з близькими є ключовими елементами емоційного благополуччя ветеранів. Серед інших помітних зв'язків – помірна кореляція між доступом до транспорту та медичними послугами (0.50), що вказує на важливість інфраструктурних умов для доступу до якісної медицини. Також варто відзначити середній позитивний зв'язок між соціальним захистом і покращенням стосунків (0.35), що підтверджує важливість державної

підтримки для відновлення соціальних зв'язків ветеранів. Загалом, дані показують, що основними факторами задоволеності життям ветеранів є соціальна підтримка, міцні особисті стосунки та доступ до необхідних послуг. Політика, спрямована на посилення цих аспектів, може суттєво покращити якість життя ветеранів.

Отже, роль суспільства, сім'ї, побратимів та посестер у процесі реінтеграції ветеранів війни в Україні є досить значною. В Україні, де глибоко відчувається колективна травма війни, сім'я є наріжним каменем оздоровлення суспільства. Підтримуючи окремих ветеранів, вони також сприяють зміцненню ширшої спільноти. Їхня участь не тільки допомагає в особистому одужанні ветерана, але й допомагає побудувати більш згуртоване та стійке суспільство. Однак не менш важливо визнати емоційні та фізичні втрати, які ця відповідальність може завдати самим сім'ям. Пропонування мереж підтримки та ресурсів для цих сімей має важливе значення для того, щоб вони залишалися достатньо сильними, щоб виконувати свої важливі ролі.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Аналіз державної політики реінтеграції ветеранів війни в Україні свідчить про значні виклики та потребу в удосконаленні державної політики в цьому напрямі. За вказаний період чисельність ветеранів, внесених до Єдиного державного реєстру ветеранів війни, зросла майже вп'ятеро — з 196,474 осіб у 2019 році до 980,193 осіб у 2024 році. Це зростання відображає тривалий характер збройного конфлікту та залучення значної частини населення до військових дій.

Враховуючи різноманітність проблем, важливих аспектів і викликів, що виникають у процесі реалізації прав ветеранів війни в Україні, необхідно зазначити, що в цілому система соціального забезпечення та правового статусу ветеранів потребує вдосконалення. Зокрема, потрібно забезпечити більше інформаційних ресурсів, створити спеціалізовані юридичні служби для

ветеранів, покращити якість медичних послуг, зокрема в питаннях протезування, а також збільшити розмір пільг на житлово-комунальні послуги для ветеранів. Усі ці кроки дозволять забезпечити належний рівень підтримки та захисту для ветеранів, покращивши їхнє соціальне становище та правову безпеку.

Процес реінтеграції ветеранів вимагає ретельної координації між різними органами влади та структурами. Ветерани повинні звертатися до кількох установ для отримання різних послуг, таких як медична допомога, психологічна реабілітація, професійне навчання та підтримка у працевлаштуванні, що може створювати додаткові труднощі в їх адаптації. Це підкреслює потребу в створенні більш єдиного, скоординованого механізму, який дозволить ветеранам отримувати необхідні послуги через одну точку доступу. Крім того, важливим аспектом є підтримка не тільки ветеранів, а й їхніх родин. Дніпропетровська область демонструє приклади соціальних ініціатив, які враховують потреби родин учасників бойових дій, забезпечуючи їм додаткові можливості для розвитку.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

3.1 Основні виклики та перспективи процесу повернення ветеранів війни до цивільного життя в Україні

Сучасні реалії України концентрують увагу суспільства на мобілізації та веденні війни, економічній стабільності країни та військовій допомозі. Водночас одним з наслідків війни є кількість ветеранів, яка постійно зростає. Однак захист і реалізація їхніх прав та інтересів подекуди недоотримують потрібної уваги з боку держави та суспільства. Держава має обов'язки перед ветеранами: забезпечення їх прав, законодавче врегулювання, реалізація пільг та послуг, а також реінтеграція у суспільство. Це питання є дуже важливим як на сьогодні, так і для розвитку й планування майбутнього.

На міжнародній площині, у країнах, які мають значущу кількість ветеранів, давно зрозуміло, що держава повинна забезпечувати належне регулювання у цій сфері.

- По-перше, те, як ми ставимось до ветеранів, прямо пропорційне готовності нового покоління нести військову службу, а отже, і рівню обороноздатності країни.

- По-друге, враховуючи, що кількість ветеранів в Україні постійно зростає, реалізація їхніх прав, пільг та послуг державою впливає на стан суспільства, внутрішні зв'язки, налагодженість процесів та економічний рівень громад. Саме у цьому контексті реінтеграція та реабілітація дуже важливі.

Без належної реінтеграції, ветерани будуть стикатись з багатьма проблемами: як фінансового плану, так і психологічного. В довгостроковій перспективі такі виклики можуть спричиняти протиправну поведінку, в результаті якої ветерани будуть потрапляти у систему правосуддя. У цьому випадку, Україні необхідно розробити відповідні судові процедури спрямовані

насамперед на реабілітацію та реінтеграцію, а не на покарання. Цим питанням в Україні вже активно займаються. Громадська організація “Юридична Сотня” в межах проєкту “Аналіз можливості впровадження судів у справах ветеранів в Україні”, що впроваджується за підтримки Програми USAID «Справедливість для всіх», працює над розробленням ветерано-центриської судової процедури розгляду справ ветеранів. Така процедура буде одним із способів забезпечення реінтеграції ветеранів, які не отримали належних послуг. Необхідно чітко зрозуміти відповідальність держави та суспільства перед ветераном — людиною, яка виконала свій обов’язок із захисту вітчизни. Належна реінтеграція ветеранів є необхідним елементом соціального та економічного розвитку держави.

Повертаючись додому у цивільне життя, ветерани зіштовхуються із труднощами: побутовими, фінансовими, фізичними та психологічними. Перший рік з моменту звільнення зі служби вважається найкритичнішим. У цей період важлива підтримка держави, громади, громадських організацій, сім’ї та друзів для полегшення та попередження можливих негативних наслідків. Саме для цього і необхідна реінтеграція. Аналізуючи міжнародні дослідження, реінтеграція – це відновлення ролей у сім’ї, громаді та на робочому місці, на які можуть впливати різні фактори оточення. Реінтеграція – це як процес, так і результат повернення до цивільного життя, що включає взаємодію особи та навколишнього середовища.

Отже, аби зрозуміти необхідний обсяг послуг та підтримки для ветеранів, слід окреслити рамку поняття реінтеграція. Для цього можна викреслити декілька рівнів реінтеграції у суспільство та виокремити потенційні проблеми, з якими зустрічається ветеран на відповідному рівні.

1. Індивідуальний рівень (ветеран та його особистий стан) – тут знаходиться сам ветеран. Важливо підкреслити, що не всі ветерани стикаються з психологічними і поведінковими проблемами. Однак, відсоток тих, хто потребує підтримки, суттєвий. На цьому рівні реінтеграції розкриваються фізичні, психологічні, демографічні, культурні аспекти реінтеграції.

Держава повинна регулювати та розпізнавати такі фізичні та психологічні аспекти, як посттравматичний стресовий розлад, депресія, тривога, зловживання психоактивними речовинами, схильність до суїциду, фізичні травми, інвалідність та травматичне ушкодження мозку. Всі ці явища, які можуть виникнути внаслідок війни, повинні бути врегульовані на законодавчому рівні, а послуги з реінтеграції ветеранів – розширені.

2. Міжособистісний рівень (ветеран та його найближче оточення) – тут знаходиться ветеран та його сім'я, друзі, діти, близькі взаємини та релігійні зв'язки. Хоча цей рівень реінтеграції мало досліджений, а процес допомоги достатньо складний, підтримка держави та суспільства необхідна в контексті освіти населення та психологічної підтримки членам родини ветерана. Увага повинна бути спрямована на допомогу подружжю, сім'ї або на стосунки з іншими членами родини, на вирішення проблем зі здоров'ям, напруженням та депресією.

Реінтеграція на цьому етапі відіграє надзвичайно важливу роль у підтримці психологічної стабільності ветеранів та членів їх родин.

3. Рівень спільноти (ветеран та побут) – тут ветеран стикається з системою охорони здоров'я, роботою, навчанням, необхідністю отримання юридичних послуг тощо. Інтегровані програми психічного здоров'я у спільноті та реабілітаційні програми є життєво важливими. Вважається, що спільнота здоров'я та соціальних послуг підтримує реінтеграцію. На цьому рівні також потрібно забезпечити програми перекваліфікації або підвищення кваліфікації, гарантії забезпечення робочим місцем. Реінтеграція у різні види спільнот допоможе ветерану відчувати себе потрібним та активним членом суспільства.

4. Суспільний рівень (ветеран та держава) – на цьому рівні реінтеграції ветеран стикається з реалізацією політики Міністерства у справах ветеранів, а також із загальносуспільним економічним та культурним рівнем населення. Тут важлива проактивність держави у розробці прозорої, зрозумілої та доступної системи взаємодії ветерана і держави. Чітка позиція шанування ветерана та підтримки його у реінтеграції має бути зрозуміла суспільству.

Враховуючи все вищезазначене, стає зрозуміло, що реінтеграція ветерана дуже складне та багатопланове поняття. Успішна реінтеграція залучає всіх учасників процесу, зобов'язує їх діяти злагоджено та своєчасно. Держава у цьому процесі відіграє ключову роль. Від узгодженості дій держави, вчасного планування та розпізнавання запитів суспільства залежить результат – повернення ветерана до життя, де він є активним, продуктивним, психічно та фізично стабільним. Але таке узагальнене розуміння реінтеграції має досить чітко сформульоване вираження – пільги та послуги, що мають бути системно підготовлені та надані державою.

На міжнародному рівні не існує єдиного виключного списку послуг та пільг, які повинні надаватись ветеранам. Однак поки Україна продовжує розвивати свої політики та практики щодо пільг і послуг для ветеранів, корисно вивчити, як різні країни в межах Організації з Безпеки та Співпраці в Європі (ОБСЄ) підходять до цього важливого завдання. Аналізуючи ці різноманітні моделі, Україна може визначити найбільш вдалі для себе та адаптувати їх для оптимального та успішного шляху реінтеграції ветерана.

Серед держав-учасниць ОБСЄ є помітна різноманітність у способах надання допомоги ветеранам. Багато держав надає різні види пільг та послуг залежно від таких факторів, як характер служби та отримання інвалідності під час служби. Такий підхід гарантує, що специфічні потреби різних груп ветеранів задовольняються ефективно та пропорційно.

Критичною проблемою у багатьох країнах є послуги для ветеранів, які зіткнулися з проблемами безпритульності. Такі ветерани представляють особливо вразливу групу населення, а їхні психологічні розлади (алко- та наркозалежності, ПТСР, депресії тощо) часто є причиною виникнення безпритульності. Дослідження показують, що ветерани мають вищий ризик бездомності через такі фактори: бідність, відсутність підтримки від родини та недостатність доступного житла. Крім того, питання домашнього насильства та самогубства серед ветеранів потребують особливої уваги та допомоги. Іншим важливим та необхідним правом ветеранів є право на справедливий суд.

Країни, такі як Канада та Сполучені Штати Америки, мають спеціалізовані міністерства – Міністерство у справах ветеранів Канади та Міністерство у справах ветеранів Сполучених Штатів. Ці організації відповідають за комплексний підхід до реабілітації та реінтеграції: від охорони здоров'я та пільг до сприяння у переході до цивільного життя. Швеція покладає реінтеграцію та реабілітацію ветеранів на Міністерство соціальних справ та охорони здоров'я. Інтегруючи ветеранів у свою загальну систему охорони здоров'я, Швеція визнає їх унікальні психологічні потреби, пропонуючи спеціалізовані психіатричні послуги. Данія є особливо цікавим прикладом для України. Тут догляд за ветеранами є спільною відповідальністю держави, регіональних та муніципальних органів влади, громадського суспільства та бізнес-спільноти.

Підсумовуючи, можна виокремити три основних категорії пільг та послуг, які повинні забезпечуватись державою для реінтеграції. По-перше, матеріальна підтримка. Вона містить у собі виплати, пенсії по інвалідності та субсидовані послуги, забезпечуючи ветеранам доступ до необхідних ресурсів, а саме житла, освіти, роботи. По-друге, це нематеріальна підтримка. Відновлення стану здоров'я безперечно впливає на можливість відновити свою участь у соціальних зв'язках та економічній спроможності. Психічне здоров'я, особливо для ветеранів зі станами ПТСР та іншими психологічними розладами, є життєво важливим. Консультування та підтримка допомагають вирішувати психологічні наслідки військової служби. По-третє, пам'ятні та соціальні заходи для визнання та виховання поваги в суспільстві до ветеранів. Це може включати утримання кладовищ, організацію та підтримку пам'ятних заходів у національні пам'ятні дні, освітні проєкти та загальнонаціональна політика визнання внеску ветеранів у безпеку держави.

Оскільки Україна прагне покращити свою ветеранську політику, міжнародні приклади можуть слугувати цінним досвідом побудови системи пільг та послуг. Адаптація моделі, яка б об'єднувала як спеціалізовані послуги для унікальних фізичних та психологічних потреб, так і комплексну підтримку

суспільства, була б дуже корисною. Приділення уваги догляду за психічним здоров'ям, особливо при таких станах, як посттравматичний стресовий розлад, може значно покращити процес реінтеграції українських ветеранів. Розглядаючи ці міжнародні моделі, Україна має можливість побудувати систему послуг та пільг для ветеранів, яка є одночасно ефективною та враховує особливий досвід ветеранів. Така система повинна забезпечити та гарантувати турботу і повагу до тих, хто служив нації та заслуговує на підтримку держави й суспільства.

Стратегічний рівень відновлення України має передбачити ряд комплексних рішень, спрямованих на удосконалення системи державної підтримки ветеранів, її модернізацію та зникнення бюрократичного хаосу під час отримання гарантованих пільг та послуг, сприяти закріпленню суспільної шани до внеску ветеранів у перемогу, героїзації образу ветерана в суспільстві. Державна підтримка ветеранів повинна перейти від пільг до послуг, які забезпечували б реінтеграцію та збільшення добробуту ветерана, а також забезпечити участь родини ветерана в процесі реінтеграції до мирного життя.

Ці проблеми особливо загострилися після 24 лютого 2022 року та мають суттєвий вплив на соціально-правовий захист визначеної категорії. Йдеться про потребу реформування державної підтримки ветеранів, захист їхніх персональних даних у сфері надання електронних послуг, забезпечення їх можливістю отримувати послуги разом із членами своєї сім'ї.

Основними проблемами сфери ветеранських справ наразі є:

- стрімке зростання кількості осіб, які потребують державної підтримки та потребують її, разом коли гарантії держави не завжди забезпечені належним ресурсом;
- необхідність оновлення системи відповідно до сучасних індивідуалізованих потреб ветеранів (масштабування потреб підтримки у сфері реабілітації, психологічної та медичної допомоги тощо);

- немає цілісної системи переходу від військової служби до цивільного життя для інтеграції досвіду мобілізованих та військовослужбовців за контрактом до іншої наступної зайнятості.

Закон України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”, який визначає ветеранські статуси та пільгову систему забезпечення ветеранів війни та членів сімей загиблих Захисників, був прийнятий ще в 1993 році, після чого в нього вносилися лише точкові зміни. У зв’язку з цим є потреба в оновленні ветеранських статусів, переосмислення термінів “ветерана та ветеранки” та необхідної системи державної підтримки для сучасних ветеранів. Оскільки наразі ветеранами за українським законодавством визнаються й цивільні працівники, які мають визначні трудові заслуги, і навіть представники репресивної радянської системи колишнього КДБ. Крім цього, деякі пільги, визначені законом, уже втратили свою актуальність, а деякі не сприяють реінтеграції, хоча на їхнє забезпечення виділяється багато коштів із Державного бюджету. Водночас ті послуги, які впливають на активну реінтеграцію, недостатньо прокомуніковані та профінансовані в сучасному суспільстві (соціально-професійна адаптація та психологічна підтримка).

До того ж нинішня система соціально-правового захисту ветеранів не передбачає комплексного переходу від військової служби до цивільної кар’єри, що є передумовою для забезпечення економічної самостійності ветеранів. Попри те, що держава гарантує право на соціально-професійну адаптацію, психологічну підтримку, не всі ветерани користуються такими послугами через непоінформованість про них, недофінансування та бюрократизацію процесу. Комплексне оновлення підтримки ветеранів повинне містити створення ефективної системи переходу, яка гарантуватиме дієві та комфортні механізми повернення ветеранів до звичайного життя та зайнятості, якими можна скористатися ще на етапі перед звільненням із військової служби.

Отже, соціально-правовий захист ветеранів, зокрема вказаний закон, потребує комплексного перегляду задля ефективної реінтеграції ветеранів та членів їхніх сімей відповідно до їхніх теперішніх потреб. Така система повинна

забезпечувати перехід від військової служби до цивільної кар'єри, зокрема відхід від неефективних пільг до корисних послуг, які фінансуються Держбюджетом на належному рівні, що повністю покриває запит, сформований після повномасштабного вторгнення росії. Крім того, послуги повинні бути індивідуалізованими, тобто гарантовані виключно тим, хто їх потребує. Забезпечення ветеранів та членів їхніх сімей послугами повинне відбуватися в зручний для них спосіб, зокрема електронно з гарантуванням безпеки персональних даних, без бюрократизації процесів. Можна стверджувати, що проблеми, які були описані в Баченні, зводяться до однієї глобальної — потреби реформування підтримки ветеранів, яка передбачатиме зручну систему переходу до цивільного життя та активну реінтеграцію.

Для вирішення окреслених цілей держава має розв'язувати наступні проблеми.

По-перше, запровадити повноцінний електронний доступ до кожного з елементів державної підтримки для зменшення бюрократичного навантаження. Практичне функціонування електронного кабінету ветерана із захистом персональних даних та доступом ветерана до державних послуг розвантажить систему, збільшить охоплення користувачів державної підтримки та їх інформування, а також зменшить корупційний ризик.

По-друге, забезпечити розширення міжнародного співробітництва у сфері захисту прав ветеранів. Дослідження та впровадження досвіду інших держав для поліпшення захисту прав українських ветеранів допоможе перейти від пільгової системи до послуг для забезпечення потреб ветеранів для їхньої реінтеграції до мирного життя, фізичного та ментального відновлення.

По-третє, моніторинг ефективності системи державної підтримки для її модернізації відповідно до змінюваних потреб. Моніторинг ефективності системи державної підтримки дозволить якісно реагувати на змінювані потреби ветеранів, визначати пріоритети реформування системи та забезпечувати необхідний фінансовий ресурс.

По-четверте, сформованість образу ветерана в суспільстві, забезпечення гідної шани й вдячності за внесок ветерана в незалежність та безпеку України.

Держава також має розв'язувати проблеми міжсекторальної взаємодії задля:

- виявлення основних потреб сучасних ветеранів та членів сімей загиблих (не менше 70% осіб, які мають ветеранський статус); варто розробити єдині засади ветеранської політики та системи підтримки ветеранів шляхом налагодження комунікації між ветеранами, органами влади та громадським сектором, уніфікації чинних програм державної підтримки, впровадження системи виявлення та перманентного аналізу потреб ветеранів та врахування їх під час формування політики Міністерством у справах ветеранів України;

- забезпечення прозорої, зрозумілої та зручної в користуванні, мотивувальної системи соціальної підтримки ветеранів шляхом майбутньої цифровізації сервісів та скорочення бюрократичного хаосу, створення системи отримання елементів державної підтримки онлайн за принципом “Єдиного вікна”; показником досягнення цієї цілі стане створення електронного кабінету ветерана, завдяки якому особа зможе отримати державну підтримку без додаткових звернень до органів державної влади;

- упровадження системи переходу від військової служби до цивільного життя для ефективної реінтеграції ветерана, збереження його активної ролі в розвитку громадянського суспільства та підвищення мотивації до проходження військової служби. Така система має враховувати участь родини ветерана та розпочинатися до звільнення військового, враховуючи його особисті потреби, з огляду на стан здоров'я, досвід зайнятості, освіту тощо;

- підтримки та поширення проєктів у сфері національної пам'яті та суспільної поваги до внеску ветеранів у захист України (створення Національного меморіального кладовища, онлайн-музею ветеранів, створення та поширення документальних фільмів, літератури про діяльність військовослужбовців та ветеранів, популяризація образу ветерана, завдяки іншим формам мистецтва); кількісним індикатором виміру цього напрямку може

бути кількість створених мистецьких, літературних творів, кінопродукції тощо, розроблення якої отримало підтримку та фінансування від держави;

- оновлення системи пенсійного забезпечення (для гарантування належного рівня життя як цивільним особам, які були мобілізовані без набуття ними ветеранського статусу, так і ветеранам після завершення ними служби);

- забезпечення активної реабілітації ветерана, надання державної підтримки у сфері освіти та зайнятості, зокрема шляхом підтримки ветеранського підприємництва для реінтеграції ветерана до мирного життя, підвищення його добробуту та за потреби — зміни сфери зайнятості через медичні показники.

3.2 Шляхи удосконалення реінтеграційної політики в Україні

Однією з ключових проблем, з якою стикаються ветерани після повернення з фронту, є питання працевлаштування. В умовах масштабної мобілізації, що відбулася з початку повномасштабного вторгнення, та повернення на службу значної кількості ветеранів, важливим аспектом є забезпечення можливості повернення на попереднє місце роботи після демобілізації, що гарантується українським законодавством.

Водночас військовий досвід може суттєво впливати на світогляд, життєві пріоритети та плани ветеранів. Український ветеранський фонд у своїх дослідженнях зосереджується на вивченні настроїв військовослужбовців та ветеранів щодо можливості повернення на попереднє робоче місце чи започаткування власної справи. Це питання було вперше порушено у лютневому онлайн-опитуванні в рамках дослідження “Потреби ветеранів 2023” і детально розглянуто у дослідженні “Потреби та перешкоди ветеранів при працевлаштуванні 2023”.

Аналізуючи результати цих опитувань, можна визначити декілька ключових тенденцій:

1. Існує значна непевність серед ветеранів щодо повернення на попереднє робоче місце після демобілізації. Близько третини респондентів у кожному з досліджень виявили труднощі з відповіддю на це питання.

2. Кількість ветеранів, які планують повернутися на попереднє місце роботи після демобілізації, зменшилася порівняно з тими, хто не має таких планів. Якщо у лютневому опитуванні більшість респондентів планували повернутися на своє місце роботи, то у липневому опитуванні їх частка знизилася до третини. У актуальному опитуванні також близько третини ветеранів висловили намір обов'язково повернутися або скоріше повернутися на своє місце роботи після демобілізації.

Дані дослідження “Портрет ветерана”, які презентовані Українським ветеранським фондом та Мінветеранів, свідчать про складність процесу адаптації ветеранів до цивільного життя та необхідність розробки ефективних механізмів підтримки та допомоги у працевлаштуванні після повернення з фронту.

Стереотипи та стигматизація, з якими стикаються ветерани після повернення з фронту, є важливими аспектами, що впливають на їхню адаптацію в суспільстві. Результати вересневого опитування Соціологічної групи “Рейтинг” відображають сприйняття суспільством різних аспектів життя ветеранів після їх повернення з російсько-української війни.

Серед основних ризиків, які відзначає суспільство, є психоемоційна нестабільність (32%), проблеми з фізичним здоров'ям та труднощі з отриманням медичної допомоги (31%), відсутність інклюзивного простору та адаптованого робочого місця для осіб з інвалідністю (28%), проблеми з оформленням соціальних пільг (28%) та відсутність роботи (22%). Ці дані свідчать про глибокі виклики, з якими, на думку громадян, стикаються ветерани, і вказують на потребу в комплексній підтримці.

З іншого боку, суспільство вважає малоімовірними такі ризики для ветеранів, як самогубства та порушення законів, участь у злочинності – кожний з цих ризиків отримав по 11% відповідей. Це свідчить про те, що суспільство не

сприймає ветеранів як потенційну загрозу, але водночас визнає наявність серйозних проблем, з якими вони можуть зіткнутися.

Щодо рівня поінформованості громадян про проблеми ветеранів, то результати опитування показують позитивну тенденцію. У вересні 2023 року 18% опитаних вважали себе “добре поінформованими”, а 35% – “скоріше поінформованими” щодо проблем ветеранів. Це зростання у порівнянні з січнем 2023 року, коли “добре поінформованими” вважали себе 8%, а “скоріше поінформованими” – 29%. Ці дані свідчать про зростаючу увагу суспільства до питань, пов’язаних з ветеранами, та необхідність продовження інформаційної кампанії для подолання стереотипів та стигматизації.

Опитування, проведене Соціологічною групою “Рейтинг”, відкриває важливі аспекти у сприйнятті ветеранів українським суспільством. Виявлені проблеми, такі як психоемоційна нестабільність, фізичне здоров’я, відсутність адаптованих робочих місць, та труднощі з оформленням соціальних пільг, вказують на глибокі виклики, з якими стикаються ветерани. Однак, ці дані також відображають ризик стигматизації, який може виникати через неповне або спотворене розуміння цих проблем у ширшому суспільстві.

Створення стереотипів про ветеранів, які базуються на неповній інформації, може призвести до негативних наслідків. Такі стереотипи можуть обмежувати можливості ветеранів у суспільстві, впливати на їхнє самопочуття та сприяти соціальній ізоляції. Наприклад, уявлення про те, що всі ветерани страждають від психічних розладів, може ускладнити їхнє працевлаштування та соціальну адаптацію.

Важливо, щоб суспільство розуміло, що ветерани — це не однорідна група, а люди з різним досвідом та потребами. Тому підтримка ветеранів повинна бути комплексною та індивідуалізованою. Це включає не тільки забезпечення доступу до медичної допомоги та соціальних послуг, але й створення умов для їхньої ефективної соціальної та професійної інтеграції.

Для подолання стигматизації важливо проводити освітні кампанії, які б роз’яснювали реальні виклики, з якими стикаються ветерани, та сприяли б

формуванню більш об'єктивного та емпатичного ставлення до них у суспільстві. Також важливою є робота з медіа та громадськими організаціями для забезпечення більш збалансованого та точного висвітлення питань, пов'язаних з ветеранами. Врешті-решт, залучення ветеранів до громадського діалогу та рішення, що стосуються їхнього добробуту, є ключовим для забезпечення їхньої повноцінної інтеграції у суспільство.

Загалом, для покращення становища ветеранів та їхнього сприйняття у суспільстві необхідний комплексний підхід, який включає як політичні, так і соціальні ініціативи, спрямовані на підвищення рівня обізнаності, поваги та підтримки ветеранів.

Аналіз ситуації щодо ветеранів в Україні, заснований на соціологічних дослідженнях та опитуваннях, вказує на критичну потребу в комплексному підході до розв'язання їхніх проблем. Суспільство стикається з викликом у вигляді розриву між сприйняттям ветеранів громадськістю та реальними відчуттями та переживаннями самих ветеранів. Цей розрив виявляється у відсутності поваги, стигматизації та недостатньому розумінні проблем, з якими стикаються ветерани після повернення до цивільного життя.

Важливо, щоб держава, громадські організації та громадяни працювали разом, щоб забезпечити ветеранам належну підтримку, включаючи медичну допомогу, психологічну підтримку, допомогу у працевлаштуванні та соціальну адаптацію. Необхідно також зосередитися на підвищенні обізнаності громадськості про виклики, з якими стикаються ветерани, та сприяти культурі взаємоповаги та взаєморозуміння між ветеранами та цивільним населенням.

Законодавчі та політичні ініціативи повинні бути спрямовані на захист прав та інтересів ветеранів, забезпечуючи їм гідні умови життя та соціальну справедливість. Водночас кожен громадянин має відігравати активну роль у підтримці ветеранів, від виявлення поваги та вдячності до участі у програмах та ініціативах, спрямованих на покращення їхнього життя.

У підсумку, розв'язання проблем ветеранів в Україні вимагає злагоджених зусиль усіх секторів суспільства, що сприятиме не лише

поліпшенню умов життя ветеранів, але й зміцненню соціальної згуртованості та стабільності в країні.

У перспективі 2030 року в Україні повинна бути розроблена та реалізована ефективна система державної підтримки ветеранів, членів їхніх сімей та сімей загиблих Захисників, яка має насамперед забезпечувати активний перехід від військової служби до цивільної кар'єри та забезпечити максимально можливе відновлення ветерана після служби.

Запропоновані етапи оновлення ветеранської політики в Україні наведено на рис.3.1.

Рис. 3.1 Етапи оновлення ветеранської політики в Україні

Джерело: складено автором

Формування оновленої ветеранської політики повинно розпочинатися з моніторингу потреб ветеранів, щоб система була максимально клієнтоорієнтованою. Звертаємо увагу, що моніторинг не обмежується лише першим етапом, до таких методів доцільно вдаватися впродовж всіх стадій процесу, а потреби, як і пріоритети їхнього задоволення, можуть змінюватися, з огляду на об'єктивні обставини. Моніторинг є підґрунтям для оновлення законодавства, до того ж він забезпечує комунікацію із суспільством щодо ініціатив.

Моніторинг потреб може здійснюватися за допомогою репрезентативних соціологічних досліджень та опитувань. Репрезентативність дослідження гарантується залученням ветеранів, військовослужбовців різної вікової категорії з усіх регіонів України, зокрема типів населених пунктів, з обов'язковим урахуванням гендерного аспекту.

Як вже вказувалось вище, соціально-правова підтримка ветеранів насамперед повинна передбачати ефективну систему переходу від військової до цивільної кар'єри, функціонування якої є важливим вже зараз.

Основна мета переходу — реінтеграція ветеранів шляхом відновлення всіх втрачених спроможностей у зв'язку з проходженням військової служби, а також набуття нових умінь, які в комплексі повинні гарантувати економічну самостійність ветеранів. Йдеться не лише про профорієнтаційну роботу, перепідготовку, підвищення кваліфікації, а й правовий супровід, відновлення фізичного та ментального здоров'я.

Системою переходу має опікуватися профільне міністерство — Мінветеранів у тісній співпраці з Міністерством оборони, бо процес переходу має розпочатися ще на етапі перед звільненням із військової служби. До звільнення ветеран має мати дорожню карту повернення до цивільної кар'єри, а саме розуміти, які в нього є потреби та як він може реалізувати своє право, куди звертатися та з якими документами.

Для розробки закону про ветеранські статуси та соціально-правовий захист цих категорій є потреба у створенні робочої групи, яка координуватиметься Мінветеранів та включатиме профільних експертів, зокрема представників громадського сектору та ветеранської спільноти.

Під час розроблення концепції закону робоча група повинна враховувати результати першого етапу, а саме моніторингу потреб ветеранів, практику провідних країн, що мали досвід участі в бойових діях (наприклад, Ізраїлю, США, Хорватії тощо), а також основних принципів побудови соціально-правової підтримки ветеранів, з огляду на теперішні виклики, що описані в документі.

Перед запуском системи є потреба у розробленні комунікаційної стратегії, одним із найважливіших інструментів якої мають бути громадські обговорення. Правильна комунікація змін із суспільством, зокрема ветеранською спільнотою, є необхідною з огляду на те, що тема є чутливою, особливо, якщо йдеться про відхід від пільгового забезпечення до гарантування послуг. Крім того, може бути доцільним тестування системи для виявлення її недоліків на ранніх етапах.

Законодавча регламентація напрацьованої системи залежить від попередньої комунікації та політичної волі суб'єктів прийняття рішень, тобто парламенту. Разом із прийняттям закону, уряд повинен розробити відповідні підзаконно-правові акти, які встановлюватимуть чіткі порядки реалізації гарантій.

Через деякий час після впровадження системи задля виявлення потреби її корекції потрібно буде здійснювати моніторинг ефективності. Аналіз ефективності варто проводити регулярно задля своєчасного виявлення недоліків. Критеріями ефективності будуть такі показники, наприклад, співвідношення кількості осіб, які потребують послуги, і кількістю тих, хто їх отримав; співвідношення кількості осіб, які скористалися послугами, із кількістю тих, хто залишився задоволеним тощо (про критерії оцінювання ефективності буде йтися нижче).

З огляду на результати моніторингу ефективності функціонування системи соціально-правового захисту ветеранів та членів їхніх сімей може виникнути потреба в її корекції. Корекція системи повинна здійснюватися регулярно у разі такої потреби.

Оновлена державна політика соціально-правового захисту ветеранів має будуватися, з огляду на виклики, наприклад:

- швидке зростання чисельності пільгових категорій і неможливість точно спрогнозувати кінцеву статистику;
- нестача Бюджетних коштів для забезпечення всіх виявлених потреб ветеранів, їх сімей та членів сімей загиблих захисників;
- підвищення актуальності та попиту на деякі послуги, які не були популярними перед повномасштабним вторгненням, наприклад, психологічна підтримка, медична допомога тощо.

Для того, щоб справитися з викликами, описаними вище, соціально-правова підтримка ветеранів повинна бути:

- адресною, тобто надаватися не всім, хто має статус, а лише тим, хто дійсно її потребує;
- ефективною, тобто повинна покривати лише ті потреби, які сприяють активній реінтеграції.

Нова система має враховувати соціально-правовий захист, який є легкодоступний для ветерана та членів його сім'ї, зокрема за допомогою електронного кабінету, де всі особисті дані є максимально захищеними, без будь-якої бюрократичної тяганини, навпаки, працівники установ повинні бути навчені для роботи з ветеранами. Підвищення суспільної поваги та шани до ветеранів. Надання всіх послуг повинне включати механізми контролю їхньої якості.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

При визначенні перспектив забезпечення реінтеграції ветеранів війни в Україні були зроблені такі висновки.

Правильна комунікація оновлення системи соціально-правового захисту ветеранів є першочерговим обов'язком профільного міністерства задля уникнення суспільного невдоволення, яке може виникнути, наприклад, через перенаправлення бюджетних коштів із неефективних пільг на послуги, які сприяють реінтеграції. До ветеранів, членів їхніх сімей необхідно донести важливість переходу від пільг до послуг, показати ефективність, а також вплив на Держбюджет і його спроможність.

Комунікація реформ може здійснюватися шляхом проведення громадських обговорень проєктів нового закону та підзаконних актів, необхідних для його реалізації, а також круглих столів, куди мають бути запрошені представники громадськості, зокрема ветеранської спільноти.

Крім того, раніше вже згадувалось, що перед запуском нової системи, можна провести її тестування, а отже, комунікація з користувачами послуг може здійснюватися шляхом збору результатів такого тестування.

Оновлена система повинна визначатися новим законом про статус ветеранів війни, гарантії їхнього соціального захисту, де, окрім цього, буде здійснено належне розмежування ветеранських статусів. Уряд зі свого боку має обов'язком розробити відповідні підзаконні-нормативні акти, які визначатимуть процедуру реалізації кожної послуги.

Основною інституційною зміною буде посилення співпраці Мінветеранів із Міноборони задля реалізації процедури переходу до цивільної кар'єри, бо

вона повинна розпочинатися ще на етапі перед звільненням. Необхідно визначити уповноважену особу при МОУ, можливо, представника Мінветеранів, який займатиметься аналізом потреб військового, який перебуває на етапі перед звільненням, із забезпеченням передання відповідних даних Мінветеранів, що безпосередньо реалізуватиме систему переходу. До того ж відповідна взаємодія є важливою з огляду на те, що більшість військових, які наразі проходять службу в Міноборони, мають статус ветерана, а отже, підпадають під юрисдикцію обох міністерств одночасно.

Крім того, повинна продовжуватися взаємодія Мінветеранів з іншими відомствами, дотичними до реалізації система соціально-правового захисту ветеранів, а саме МОЗ, Мінсоцполітики, МОН. Наприклад, є потреба у міжсекторальному розробленні та впровадженні системи державної підтримки в освітній сфері задля реалізації допомоги з підготовкою до іспитів, надання кредитів на навчання, окремих квот, пільг, зокрема на професійно-технічне навчання тощо.

До того ж не виключено взаємодію з органами місцевого самоврядування, а також залучення недержавних ініціатив на рівні державно-приватного партнерства щодо сприяння зайнятості ветеранів, підтримки ветеранських підприємницьких ініціатив, надання медичних послуг тощо.

ВИСНОВКИ

Дослідження стану, аналіз проблем та визначення перспектив реінтеграції ветеранів війни в Україні, проведені у магістерській роботі, дозволили сформулювати такі висновки.

Під час дослідження сутності, ролі та значення реінтеграції ветеранів війни було встановлено, Війна в Україні спричинила масштабну гуманітарну кризу, одним із найгостріших аспектів якої є безпрецедентне збільшення кількості учасників бойових дій. Це обумовлює необхідність реінтеграції ветеранів війни до цивільного життя. Реінтеграція — складний, багатоаспектний процес, що передбачає формування сприятливих умов, за яких ветерани зможуть успішно повернутися до цивільного життя, реалізувати свій потенціал та стати повноцінними членами суспільства. Цей процес охоплює не лише медичну реабілітацію, а й соціально-економічну та освітню адаптацію.

Узагальнення тенденцій та сучасних підходів до реінтеграції ветеранів війни дозволило визначити, що система пільг для ветеранів із 1993 року (з прийняття Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту») змінювалася лише точково, не враховуючи потреби сучасних ветеранів, водночас лише латали прогалини, не сприяючи системній підтримці ветеранів. Надання таких пільг здійснювалося (і продовжує здійснюватися) за допомогою великої кількості органів та осіб, що створює бюрократичний хаос та не дозволяє системі діяти просто й прогнозовано для кінцевого споживача.

Огляд світової практики реінтеграції ветеранів війни довів, що успішні практики трансформаційного періоду військових ветеранів до цивільного життя передбачають чотири важливі складові: необхідність підготовки до переходу; визначення та вивчення факторів, що впливають на здатність адаптуватися до переходу до цивільного життя (соціальний статус, попередній досвід, кваліфікація тощо); втрата структури; укорінення ветерана поза межами війни, військової служби. Опрацювання цих складових дозволяє поглибити розуміння

викликів, з якими стикаються ветерани під час трансформації їх професійної кар'єри.

Аналіз стану та проблем реінтеграції ветеранів війни в Україні було проведено з урахуванням державної політики реінтеграції ветеранів війни в Україні; оцінки сучасного стану соціального забезпечення та правового статусу ветеранів війни в Україні; аналізу регіональної ветеранської політики на прикладі Дніпропетровської області та з визначенням ролі суспільства, сім'ї, побратимів та посестер у процесі реінтеграції ветеранів війни в Україні. Так, було встановлено, що під час реформування ветеранської підтримки потрібно враховувати, що число осіб із ветеранським статусом, які претендують на отримання послуг, значно збільшиться з огляду на повномасштабне вторгнення. За попередніми прогнозованими оцінками Мінветеранів, 10 % від населення становлять ветерани та члени сімей загиблих Захисників та Захисниць. Прогнозується, що після Перемоги кількість осіб із ветеранським статусом може становити приблизно 3 млн осіб: 1,7 млн учасників бойових дій; 600 тисяч осіб з інвалідністю внаслідок війни; 500 тисяч членів сімей загиблих Захисників та Захисниць; менше ніж 200 тисяч інших категорій (учасники війни, постраждалі учасники Революції Гідності, особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною).

Саме тому при визначенні перспектив забезпечення реінтеграції ветеранів війни в Україні у роботі було зазначено, що обсяг послуг, які надаватимуть ветеранам, залежатиме від вказаної статистики, що матиме вагомий вплив на витрати Держбюджету. Це свідчить про те, що наразі є нагальна потреба в перегляді всіх гарантій, на які мають право ветерани, у контексті їхньої ефективності в процесі реінтеграції.

У такий спосіб оновлена державна політика соціально-правового захисту ветеранів має будуватися, з огляду на виклики, наприклад: швидке зростання чисельності пільгових категорій і неможливість точно спрогнозувати кінцеву статистику; нестача бюджетних коштів для забезпечення всіх виявлених потреб ветеранів, їх сімей та членів сімей загиблих захисників; підвищення

актуальності та попиту на деякі послуги, які не були популярними перед повномасштабним вторгненням, наприклад, психологічна підтримка, медична допомога тощо.

Для того, щоб справитися з викликами, описаними вище, соціально-правова підтримка ветеранів повинна бути:

- адресною, тобто надаватися не всім, хто має статус, а лише тим, хто дійсно її потребує;
- ефективною, тобто повинна покривати лише ті потреби, які сприяють активній реінтеграції.

Нова система має враховувати соціально-правовий захист, який є легкодоступний для ветерана та членів його сім'ї, зокрема за допомогою електронного кабінету, де всі особисті дані є максимально захищеними, без будь-якої бюрократичної тяганини, навпаки, працівники установ повинні бути навчені для роботи з ветеранами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Adler, A. B., Zamorski, M., Britt, T. W. The psychology of transition: Adapting to home after deployment (2011). *Deployment Psychology: Evidence-based Strategies to Promote Mental Health in the Military*. Castro. Washington. DC: American Psychological Association. P. 153–174.
2. Ahern J., Worthen M., Masters J., Lippman S. A., Ozer E. J., Moos R. (2015) The Challenges of Afghanistan and Iraq veterans' Transition from Military to Civilian Life and Approaches to Reconnection. *PloS ONE*. 10(7). Retrieved from: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0128599>
3. Carl Castro, Sanela Dursun (2019) *Military Veteran Reintegration*. 1 st Edition. Approach, Management, and Assessment of Military Veterans Transitioning to Civilian Life. Akademik Press. 20 th August. 270 p.
4. Corbey D. (1995) Dialectical functionalism: stagnation as a booster of European integration. *International organization*. Vol. 49. No2. P. 253–284.
5. Haspeslagh, P. C., Jemison, D. B. (1991). *Managing Acquisitions: Creating Value through Corporate Renewal*. The Academy of Management. New York: Free Press. Vol. 18, No. 2 (Apr., 1993). P. 370–374. Retrieved from: <https://www.jstor.org/stable/258765?origin=crossref>
6. Jacob P., J. Toscano (1964) *The Integration of political Communities*. J.B. Lippincott Company, Philadelphia & New York. 314 p. Retrieved from: <file:///C:/Users/User/Downloads/EfthymiosCostopoulosPhDThesis.pdf>
7. Puranam, P., Singh, H., Zollo, M. (2003). A Bird in the Hand or Two in the Bush. *Integration Tradeoffs in Technology-grafting Acquisitions*. *European Management Journal*. 21(2). 179 p.
8. Robertson, H. (2013) Income and support during transition from a military to civilian career. *J. Employ. Couns.* 50, P. 26–33. doi: 10.1002/j.2161-1920.2013.00022.x

9. Rosenau, J. N. (1980) *The Scientific Study of Foreign Policy*. London. P. 19–31.
10. Schiavone, V., Gentry, D. (2014) Veteran-students in transition at a Midwestern University. *J. Contin. Higher Educ.* P. 29–38. doi: 10.1080/07377363.2014.872007
11. Smith, R. T., True G. (2014) Warring identities: identity conflict and the mental distress of American veterans of the wars in Iraq and Afghanistan. *Soc Ment Health.* 4(2): 147–161. Retrieved from: <https://doi.org/10.1177/2156869313512212>.
12. Williams R., Allen-Collinson J., Hockey J., Evans A. (2018) You're just chopped off at the end: retired servicemen's identity work struggles in the military to civilian transition. *Social Res Online.* 23(4). P. 812–829. Retrieved from: <https://doi.org/10.1177/1360780418787209>
13. Кіріллова Ю., Знов'як В., Казанська А. Потреби та перешкоди ветеранів при працевлаштуванні. Соціологічне опитування. Київ. 2023. с.88.
14. Бех І. Д. Принципи інноваційної освіти. *Освіта і управління.* 2005. Т. 8. Вех, I. D. (2005)
15. Дабагян А. В. Теории и модели экономических и социально-политических войн. Харьков: Интехпром., 2000. 597 с.
16. Делія Ю. В. Методологія та принципи дослідження проблем правотворчості суб'єктів місцевого само-врядування в Україні. *Держава і право.* 2012. Вип. 56. С. 158–163.
17. Савельчук І. Б, Сейко Н. А, Андрійчук Н. М. Вплив соціального партнерства на інноваційний розвиток освітнього середовища університету: модель QUADRUPLEHELIX. *Педагогічна освіта: теорія і практика.* Powiązaneartykuły, 2020. Випуск 29. С. 72–81.
18. Закон України «Про соціальні послуги» від 27.04.2022 № 2193-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 18.10.2024)

19. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 03.08.2023 №3552 –ХІІ. Отримано з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 19.10.2025).

20. Ревко А. М. Методологічні принципи та критерії структурного аналізу соціальної інфраструктури регіонів України. Економіка. Регіональна економіка. Бізнес інформ. №1. 2019 С. 164–169.

21. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). Словник української мови: в 11 томах. Том 7, 1976. С. 693.

22. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарука. К. Абрис, 2002. С. 525.

23. Хонін В. М. Методологічні принципи теорії міжнародних відносин. стаття перша. Actual problems of international relations. Release 127 (part I). 2016. Р. 104–115.

24. Калмикова Н. Як держава може підтримати ветеранів зараз і після війни. Економічна правда. 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/05/31/700703/> (дата звернення: 06.11.2024).

25. Конвенція про права осіб з інвалідністю. Отримано з: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 18.10.2024).

26. Міністерство у справах ветеранів. Про проект Норвегія Україна URL: https://mva.gov.ua/storage/app/sites/1/06%2009%202021/_%D0%BF%D1%80%D0%BE_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%94%D0%BA%D1%82_%D0%9D%D0%BE%D1%80%D0%B2%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0.pdf

27. Мірошніченко О. Працевлаштування осіб з інвалідністю. Практичний посібник. Київ. 2023. с.80. URL: [Посібник_Працевлаштування_осіб_з_інвалідністю_посібник.pdf](#)

28. Петрик О.Л. (2022). Соціальне підприємництво як інструмент державної підтримки реінтеграції військовослужбовців та ветеранів АТО/ООС: нормативно -правовий аспект. Проблеми сучасних трансформацій. Серія:

право, публічне управління та адміністрування. Отримано з:
<https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2022-6-02-02>

29. Петрик О. Л. Компонента державного управління у взаємодії ключових стейкхолдерів розвитку соціального підприємництва як детермінанти реінтеграції військовослужбовців, ветеранів АТО/ООС та членів їх сімей. Вчені Записки. 2023. с.40-45.

30. Потреби та перешкоди ветеранів при працевлаштуванні. Соціологічне дослідження. Український ветеранський фонд Міністерства у справах ветеранів України Київ. 2023р.. 88 с.

31. Практичний посібник (ПП) із комплексних стандартів щодо роззброєння, демобілізації та реінтеграції (КСРДР) розроблено для допомоги користувачам, які спеціалізуються на питаннях роззброєння, демобілізації та реінтеграції (РДР). 2017. URL: [fe289835cbd222fc1192aef8b596f4c9181ceef281ae58821f95a575ddb81704.pdf](https://undp.org/files/2017/02/20170222_20170222_fc1192aef8b596f4c9181ceef281ae58821f95a575ddb81704.pdf) (undp.org).

32. Програма реінтеграції ветеранів. Аналітичний звіт 14 липня 2021 року. Отримано з: UKR_2. Veterans' Current Employment Conditions (2ukr)_2.indd (irex.org)

33. Семигіна Т. В. , Іванова О. Л. Працевлаштування та зайнятість людей з інвалідністю. Програма розвитку ООН. 2010. URL: OON.indd (dcz.gov.ua).

34. Шевченко Р. П. Інноваційні підходи до організації соціального захисту ветеранів війни: міжнародний досвід. Інвестиції. 2024. с.184.

35. Бойко С. Проблеми та перспективи соціальної реінтеграції ветеранів в Україні у воєнний час // Публічна політика і державне управління в умовах війни. 2024. С. 96-99.

36. Бондаревська К. В., Коробська А. В. Реінтеграція ветеранів війни як чинник повоєнного відновлення України // Міжнародна науково-практична конференція «Відновлення України у повоєнні часи: виклики, стратегічні пріоритети, ресурсне забезпечення, потенціал майбутнього розвитку». 2024. С. 102-105.

37. Державний портал відкритих даних України. Статистичні дані про учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у забезпеченні національної безпеки. URL: <https://data.gov.ua/dataset/034f43a4-133a-498f-8478-6076ed1013e4> (дата звернення: 06.11.2024).

38. Дніпропетровська обласна державна адміністрація. Основні завдання та функції управління з питань учасників АТО. URL: <https://adm.dp.gov.ua/dniprooda/pro-oda/departamenti-ta-upravlinnya/upravlinnya-z-pitan-uchasnikiv-ato-strukturni-pidrozdili/osnovni-zavdannya-ta-funkciyi-upravlinnya-ato-strukturni-pidrozdili> (дата звернення: 06.11.2024).

39. Захаріна Т. І. Теоретико-методичні засади соціальної реінтеграції ветеранів російсько-української війни у закладах вищої освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: 13.00.05 / Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2024.

40. Міжнародна організація з міграції (МОМ). Соціальна реінтеграція ветеранів в Україні: аналітичний звіт. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2024-01/veterans-social_reintegration_ukr.pdf (дата звернення: 06.11.2024).

41. Міністерство соціальної політики України. Ветеранам війни та учасникам АТО. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vetaranam-viyti-ta-uchasnikam-ATO.html> (дата звернення: 06.11.2024).

42. Міністерство у справах ветеранів України. Статистичні дані. URL: <https://mva.gov.ua/statistichni-dani-2> (дата звернення: 06.11.2024).

43. Нам'ясенко В. Огляд питання реінтеграції військових як складової вирішення гуманітарного питання повоєнного розвитку України // Економіка та суспільство. 2024. №68.

44. Ніжейко К., Ковалівська К. Реінтеграція ветеранів у цивільне життя: міжнародний досвід та особливості в Україні // Економіка та суспільство. 2024. №67.

45. Путівник для ветеранів [Електронний ресурс]. Дніпропетровська обласна державна адміністрація. URL:

<https://adm.dp.gov.ua/storage/app/media/VETERAN/PutivnykVeteranaPiksel.pdf>

(дата звернення: 06.11.2024).

46. Соціально-освітній проєкт для ветеранів «Титан.UA» [Електронний ресурс]. Офіційний сайт Дніпропетровської обласної державної адміністрації. URL: <https://adm.dp.gov.ua/veteranam/sotsialno-osvitnii-proiekt-dlia-veteraniv-tytanyua> (дата звернення: 06.11.2024).

47. Фонд підтримки ветеранів України. Роль держави у соціальній реінтеграції ветеранів і ветеранок: аналітичний звіт. URL: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/Rol-derzhavy-u-sotsialniy-reintehratsii-veteraniv-i-veteranok.pdf> (дата звернення: 06.11.2024).

48. Цимбалюк І., Цимбалюк С. Перспективи відновлення сфери гостинності для реінтеграції ветеранів в Україні // Економіка та суспільство. 2024. №68.

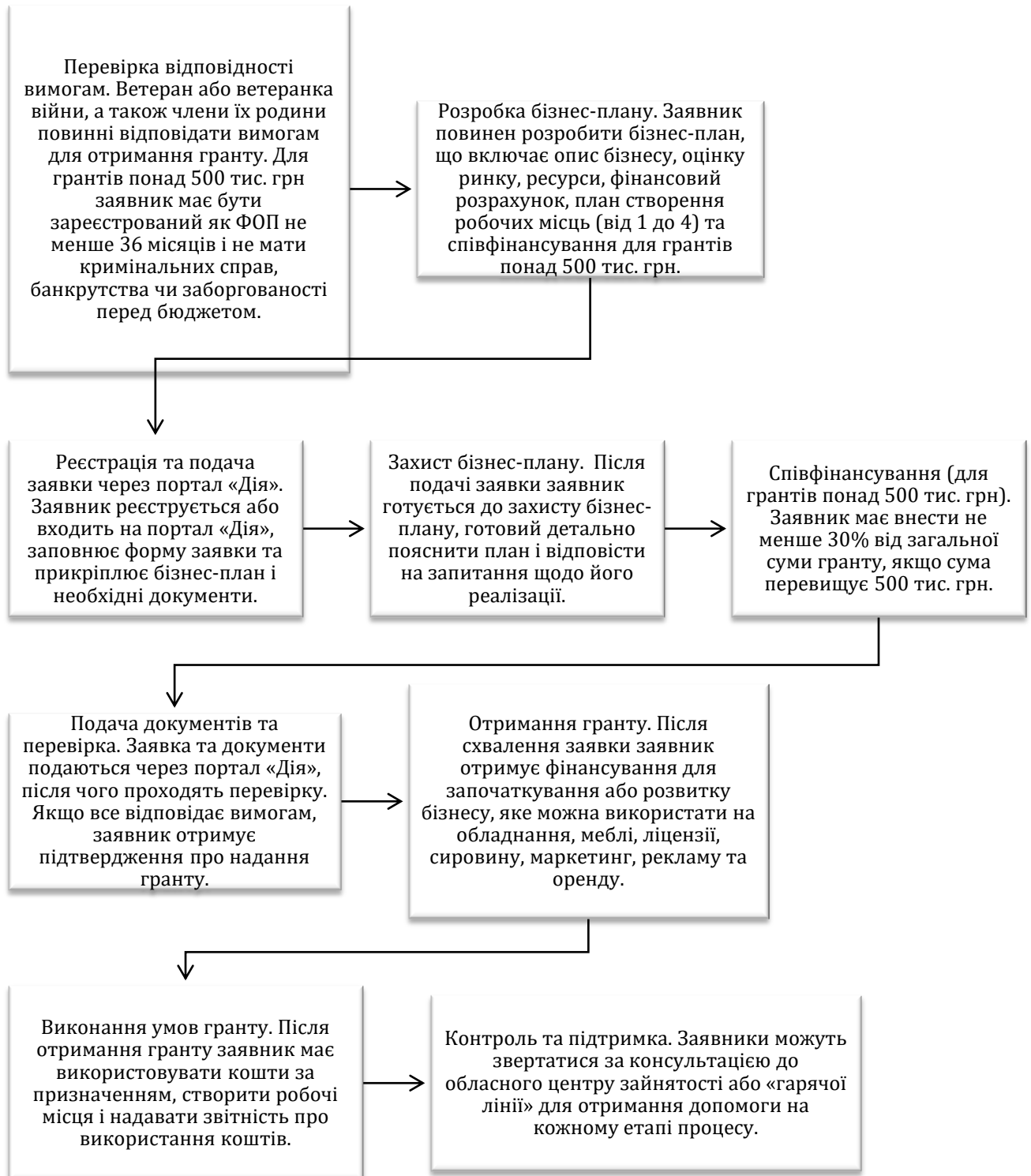
49. Юридична сотня. Біла книга. Аналітичний звіт про права ветеранів війни та членів їхніх сімей. URL: <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/2022-Bila-kniga.pdf> (дата звернення: 06.11.2024).

50. Protezhub. Дослідження галузі протезування кінцівок в Україні: аналіз та звіт. URL: <https://protezhub.com/blog/doslidzhennya-haluzi-protezuвання-kintsivok-v-ukrayini-analiz-ta-zvit-protez-hub> (дата звернення: 06.11.2024).

51. Yehorycheva S. Financial and Economic Mechanisms for Ensuring the Reintegration of War Veterans in Ukraine // *Ekonomika i region / Economics and region*. 2024. Vol. 3 (94). P. 133-140.

Додатки

Додаток А. Алгоритм отримання гранту для ветеранів та їхніх родин в контексті ветеранської політики в Дніпропетровській області

Джерело: складено автором

Додаток Б. Матриця кореляції між факторами реінтеграції ветеранів війни в Україні

	Оформлення пільг	Транспорт	Медичні послуги	Працевлаштування	Адміністративні послуги	Соціальний захист	Банківські послуги	Освітні послуги	Задоволеність життям	Зміни у стосунках: не змінились	Зміни у стосунках: покращились	Зміни у стосунках: погіршились
Оформлення пільг	1	0.25	0.3	0.15	0.2	0.2	0.1	0.05	0.76	-0.2	0.1	0.3
Транспорт	0.25	1	0.5	0.35	0.4	0.25	0.3	0.2	-0.35	-0.15	0.25	0.25
Медичні послуги	0.3	0.5	1	0.4	0.45	0.35	0.25	0.15	-0.4	-0.1	0.15	0.3
Працевлаштування	0.15	0.35	0.4	1	0.6	0.45	0.5	0.4	-0.2	-0.3	0.3	0.25
Адміністративні послуги	0.2	0.4	0.45	0.6	1	0.4	0.35	0.3	-0.25	-0.15	0.2	0.2
Соціальний захист	0.2	0.25	0.35	0.45	0.4	1	0.3	0.2	-0.3	-0.1	0.35	0.4
Банківські послуги	0.1	0.3	0.25	0.5	0.35	0.3	1	0.6	-0.15	-0.2	0.25	0.2
Освітні послуги	0.05	0.2	0.15	0.4	0.3	0.2	0.6	1	-0.1	-0.15	0.3	0.25
Задоволеність життям	0.76	-0.35	-0.4	-0.2	-0.25	-0.3	-0.15	-0.1	1	0.8	0.75	-0.85
Зміни у стосунках: не змінились	-0.2	-0.15	-0.1	-0.3	-0.15	-0.1	-0.2	-0.15	0.8	1	0.75	-0.6
Зміни у стосунках: покращились	0.1	0.25	0.15	0.3	0.2	0.35	0.25	0.3	0.75	0.75	1	-0.7
Зміни у стосунках: погіршились	0.3	0.25	0.3	0.25	0.2	0.4	0.2	0.25	-0.85	-0.6	-0.7	1

Джерело: складено автором за даними [38]